

Viera Pejchal

Nenávistné prejavy a ľudské práva v strednej Európe

Tvorba práva s ohľadom
na hodnotové pnutia

Nenávistné prejavy a ľudské práva v strednej Európe

Tvorba práva s ohľadom na hodnotové pnutia

Viera Pejchal

Z anglického originálu *Hate Speech and Human Rights in Eastern Europe, Legislating for Divergent Values*, vydaného v roce 2020 v London Routledge, do slovenštiny preložila Gabriela Hajzuk
Predmluvu napsal Jiří Příbáň

Recenzoval prof. JUDr. PhDr. Miroslav Mareš, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Praha 2025
Redakce Martin Lukáč
Grafická úprava Jan Šerých
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
První slovenské vydání

© Univerzita Karlovy, 2025

© Viera Pejchal, 2025

© All Rights Reserved. Authorised translation from the English language edition published by Routledge, a member of the Taylor & Francis group, 2020

Translation © Gabriela Hajzuk, 2025

Prologue © Jiří Příbáň, 2025

ISBN 978-80-246-5946-6

ISBN 978-80-246-5973-2 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

*Pre Viktóriu Michelle – a pre všetkých,
ktorí veria, že spoločnosť, v ktorej je ľudská dôstojnosť vážená
a ľudské práva sú chránené, je tým najlepším miestom pod slnkom.*

Obsah

Podakovanie	13
Předmluva k slovenskému vydání	14
Úvodné slovo autorky	17
1. Úvod	20
PRVÁ ČASŤ: TEORETICKÉ ZÁKLADY	27
Úvod do prvej časti	28
2. Právna regulácia nenávistných prejavov v demokracii	29
1. Úvod	29
2. Demokracia a základné práva: sloboda, rovnosť a ľudská dôstojnosť	30
2.1. O slobode a rovnosti v ústavnej demokracii	33
2.2. O ľudskej dôstojnosti v ústavnej demokracii	35
3. Militantná verzus liberálna demokracia	39
4. Loewensteinova štúdia o militantnej demokracii v Československu v rokoch 1918 – 1939	45
5. Militantná demokracia a právne úpravy prejavov nenávisti	47
6. Princíp ujmy v právnej regulácii nenávistných prejavov	49
7. Definície nenávistných prejavov	52
8. Teória troch pohľadov na nenávistné prejavy	55
8.1. Prvý model: Nenávistné prejavy ako podnecovanie násilia	57
8.2. Druhý model: Nenávistné prejavy ako nabádanie na diskrimináciu	59
8.3. Tretí model: Nenávistné prejavy ako podnecovanie nenávisti	63
8.4. Vyriešenie dôležitosti troch modelov nenávistných prejavov	66

9. Prejavy nenávisti: Nenávistné prejavy verzus trestné činy z nenávisti	68
10. Záver	71
3. Historické, politické a ústavné súvislosti Českej a Slovenskej republiky	73
1. Úvod	73
2. Predkomunistický odkaz	74
3. Komunistická skúsenosť s oblasťou ľudských práv	78
3.1. Správy z medzinárodných výborov o ľudských právach počas komunizmu	79
3.2. Chápanie verejných hodnôt a predchádzanie ujme počas komunizmu	91
4. Postkomunistický právny štát	94
5. Nežný rozvod a liberálny nacionalizmus	99
5.1. Slovenský neliberálny nacionalizmus	103
5.2. Český občiansky liberalizmus	105
6. Postkomunistická ochrana menšín voči extrémizmu	107
6.1. Postkomunistická demokracia a extrémizmus	109
6.2. Extrémizmus, hanobenie národa, rasy a presvedčenia a ochrana menšín	111
7. Záver	115
Záver prvej časti	117
DRUHÁ ČASŤ: MEDZINÁRODNÉ REAKCIE NA REGULÁCIU NENÁVISTNÝCH PREJAVOV	119
Úvod do druhej časti	120
4. Dohoda ako odpoveď Organizácie Spojených národov na reguláciu nenávistných prejavov	121
1. Úvod	121
2. Konferencia o slobodnom prístupe k informáciám: so zameraním proti podnecovaniu násilia	122
3. Dohovor o zabránení a trestaní zločinu genocídia	124
3.1. Podnecovanie ku genocídiu a podnecovanie k násiliu	125
3.2. Podnecovanie ku genocídiu a nenávistné prejavy	126
4. Všeobecná deklarácia ľudských práv	130
5. Medzinárodný dohovor o odstránení rasovej diskriminácie	133
5.1. Pôsobnosť článku 4 ICERD	134
5.1.1. Povinnosti trestať priestupky podľa článku 4 ICERD	135
5.1.2. Klausula o „riadnom ohľade“	138
5.2. Záverečné zistenia o nenávistných prejavoch	139
5.3. Jednotlivé sťažnosti na nenávistné prejavy	141

5.3.1. Rasové nenávistné prejavy podnecujúce násilie	142
5.3.2. Rasistické nenávistné prejavy podnecujúce diskrimináciu	144
5.3.3. Rasistické nenávistné prejavy podnecujúce nenávisť	148
5.4. Záver o rasistických nenávistných prejavoch	152
6. Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach	153
6.1. Pôsobnosť článkov 19 a 20 ICCPR	154
6.2. Povinnosti podľa článkov 19.3 a 20 ICCPR	157
6.3. Záverečné zistenia o slobode prejavu a nenávistných prejavoch	161
6.4. Jednotlivé sťažnosti ohľadom slobody prejavu a nenávistných prejavov	162
6.4.1. Nenávistné prejavy: Ochrana práv iných	162
6.4.2. Nenávistné prejavy: Obhajoba rasovej nenávisťi, ktorá podnecuje k diskriminácii	166
6.5. Záver o nenávistných prejavoch	169
7. Záver	171
5. Európske reakcie na reguláciu nenávistných prejavov	173
1. Úvod	173
2. Rada Európy	174
2.1. Európsky dohovor o ľudských právach	175
2.1.1. Nenávistné prejavy ako podnecovanie k násiliu	179
2.1.2. Nenávistné prejavy ako podnecovanie k diskriminácii	184
2.1.3. Nenávistné prejavy ako podnecovanie k nenávisťi	189
2.2. Dodatokový protokol k Dohovoru Rady Európy o počítačovej kriminalite, ohľadom kriminalizácie činov rasistickej a xenofóbnej povahy spáchaných prostredníctvom počítačových systémov	194
3. Európska únia	198
4. Európsky model militantnej demokracie	206
5. Záver	211
6. Medzinárodné mäkké právo a regulácia nenávistných prejavov	213
1. Úvod	213
2. Iniciatívy Organizácie Spojených národov	214
2.1. Osobitný spravodajca OSN pre podporu a ochranu práva na slobodu presvedčenia a prejavu	214
2.2. Rabatský akčný plán o zákaze obhajoby národnej, rasovej alebo náboženskej nenávisťi, predstavujúcej nabádanie k diskriminácii, nepriateľstvu alebo násiliu	222
2.3. Osobitný spravodajca pre problémy menšín	225
2.4. Iní držiteľia mandátov osobitných postupov	228
3. Odporúčania Rady Európy	233
3.1. Odporúčanie č. R(97) 20 o „nenávistných prejavoch“	233

3.2. Všeobecné politické odporúčanie č. 15 o boji proti nenávisťným prejavom	236
4. Vyhlásenia Európskej únie	242
4.1. Kódex správania proti nezákonným nenávisťným prejavom na internete	242
4.2. Stanoviská FRA na boj so zločinmi z nenávisť a nenávisťnými prejavmi	244
5. Dokumenty Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe	247
5.1. Reakcie na trestné činy páchané z nenávisť	248
5.2. Spoločné vyhlásenia o nenávisťných prejavoch	250
6. Záver	252
Záver druhej časti	255
TRETIA ČASŤ: ČESKÝ A SLOVENSKÝ PRÁVNÝ RÁMEC PRE REGULÁCIU NENÁVISŤNÝCH PREJAVOV	259
Úvod do tretej časti	260
7. Začiatok postkomunistickej regulácie nenávisťných prejavov	261
1. Úvod	261
2. Ustanovenie ochrany ľudských práv a demokratizácia	263
3. Regulácia ľudských práv v Listine základných práv a slobôd	269
3.1. Sloboda prejavu	273
3.2. Ochrana menšín	275
4. Slovenská ústavná ochrana základných práv a slobôd	281
4.1. Sloboda prejavu	288
4.2. Ochrana menšín	294
5. Záver	301
8. Postkomunistická trestná regulácia nenávisťných prejavov	303
1. Úvod	303
2. Pôvod extrémizmu ako rámec regulácie nenávisťných prejavov	304
3. Rozvoj trestnej regulácie nenávisťných prejavov: 1961 – 2005/2010	309
3.1. Rozpustenie Slovenskej pospolitosti (Slovenská pospolitosť – Národná strana)	313
3.2. Rozpustenie českej Dělnické strany	316
4. Extrémizmus ako rámec pre reguláciu nenávisťných prejavov	320
4.1. Slovenský Trestný zákon z roku 2005 a jeho postupné reformy	325
4.2. Český Trestný zákon z roku 2009 a jeho postupné reformy	331
5. Modely nenávisťných prejavov v postkomunistických krajinách	336
5.1. Nenávisťné prejavy ako podnecovanie k násiliu	337
5.2. Nenávisťné prejavy ako podnecovanie k diskriminácii	345

5.3. Nenávistné prejavy ako podnecovanie k nenávisti	351
6. Boj proti nenávistným prejavom v spoločnosti: od prevencie po alternatívy regulácie nenávistných prejavov	355
7. Záver	358
Záver tretej časti	360
9. Všeobecný záver	363
Výberová bibliografia	375
Index	403

Pod'akovanie

Táto kniha bola prvýkrát vydaná v roku 2020 v anglickom jazyku (Hate Speech and Human Rights in Eastern Europe, vydavateľstvo Routledge). Za výborný preklad som vďačná Gabike Hajzuk. Táto verzia obsahuje aktualizáciu rozsudkov, právnych noriem, vývoja soft law do začiatku pandémie COVID-19 (marec 2020). Ďakujem Mgr. Edine Némethovej a Bathshebe Huruy za ich pomoc pri výskume. Jedinú výnimku pri aktualizácii tvoria dve dôležité správy (soft law) osobitných spravodajcov OSN, ktoré poukazujú na rozširovanie terčov nenávistných prejavov, najmä na internete, ku ktorými pribudli ženy, ľudsko-právni ochrancovia/ochrankyne, alebo novinári/novínárky. V tomto prípade teda už nejde o prejavy voči menšinám. Napriek tomu mizogýnia a verbálne násilie, najmä na sociálnych sieťach, spôsobujú nielen reálnu ujmu, akou je aj násilie páchané na ženách, ale podryvaním konceptov, ako je (rodová) rovnosť a dôstojnosť (všetkých) členov spoločnosti, narúšajú aj demokratickú diskusiu.

V mojej práci som stretla neskutočné množstvo statočných ľudsko-právnych ochrankyň, nie je možné napísať sem ich všetky mená. Som im vďačná za inšpiráciu a za to, že sa odvážne a s láskou vždy postavili na stranu spravodlivosti a ľudskej dôstojnosti. Rovnako ďakujem pánovi ústavnému sudcovi Jiřimu Příbáňovi za podnet pri obhajobe mojej PhD., že by si túto knihu mali prečítať sudcovia a sudkyne, akademičky a akademici, zamestnankyne a zamestnanci štátnej správy, pracovníci mimovládnych organizácií, médií ale i všetci tí, ktorí by chceli pochopiť hodnoty, na ktorých sú založené predpisy o nenávistných prejavoch, odrážajúce tie hodnoty, ktoré si (demokratická) spoločnosť najviac cení.

V neposlednom rade som vďačná mojej rodine, manželovi Vaškovi a dcérke Vikinke za lásku a podporu a motiváciu prispieť k zmene v chápaní ľudských práv na Slovensku a v Českej republike.

Předmluva k slovenskému vydání

Jiří Příbáň

V roce 1937 sepsal německý právník a politolog Karl Loewenstein v reakci na nacistický převrat a budování totalitního režimu v Německu slavnou studii věnovanou tzv. *militantní demokracii*. V ní kritizoval tehdejší parlamentní režimy pro jejich slabost a neschopnost autoritativně se vypořádat s nedemokratickými a totalitními politickými stranami, jejichž program otevřeně vyzýval ke změně politického a ústavního režimu.

Ačkoli samotný pojem militantní či bránící se demokracie byl zvolen poněkud nešikovně a později sváděl k autoritářským praktikám v demokratických společnostech, Loewenstein jasně popsal jednoduchou skutečnost, že demokracie není schopna přežít v podmínkách moderní masové společnosti, pokud se sama nedokáže bránit proti svým protivníkům. Militantní demokracie zachovává ideologický pluralismus a chrání ústavní práva a svobody, ale současně dokáže právně sankcionovat ty, kdo by chtěli rozbít její ústavní architekturu včetně těchto práv a svobod.

Viera Pejchal ve své monografii analyzuje ochotu jednotlivých zemí přijmout základní politická a právní východiska i samotný pojem demokratické sebeobranu či militantní demokracie, která není jen systémem technicky fungujících obecných zákonů, ale současně představuje komplex hodnot, o které se vede neustálý spor na naší veřejně sdílené agoře. Tento veřejný prostor si vyžaduje aktivní občany a politiky i občanský étos, stejně tak jako potřebuje i národní a mezinárodní právní obranu. Právě toto je základní teze této informativní a současně hodnotově zapálené knihy věnované nedávným dějinám i současným výzvám v jednotlivých zemích střední Evropy.

Studie kromě jiného ukazuje, že každý zdánlivě krystalicky čistý a racionálně logický právní princip je současně výsledkem historických

konfliktů a politických zápasů. Svoboda projevu je základní pilíř otevřené liberální a demokratické společnosti. Obzvláště lidé žijící v posttotalitních společnostech intuitivně sdílejí silné přesvědčení, že na rozdíl od činů by v oblasti slov a projevů mělo být vše povoleno. Jak ovšem tváří v tvář nenávisným projevům určit okamžik, kdy se slova začínají proměňovat v činy?!

Autorka si klade tyto otázky ve specifickém kontextu středoevropských dějin a mezinárodního práva a přesvědčivě dokazuje, že všechny politické společnosti mají své dějiny kolektivních traumat. Ta vyžadují současně politickou odvalu a právní představivost, které jsou nezbytné ke konfrontování těchto dějin, což je koneckonců nejlepší záruka toho, že se nebudou opakovat.

V monografii Viery Pejchal se setkávají metodologické přístupy komparativního konstitucionalismu s trestním právem a ochranou lidských práv na národní i mezinárodní úrovni. Jde o dílo bohaté vědeckými metodami i poznatky, které je zároveň pojaté jako kritická studie projevů nenávislosti a jejich potírání prostřednictvím právních sankcí. Základní pojmy právního státu, většinových pojetí demokracie, zákazu diskriminace nebo tolerance nabývají specifický význam v jednotlivých případech, soudních rozhodnutích i normativních aktech a jejich bohatě diskutovaných politických a historických kontextech.

Moderní demokracie sice stojí na ústavních principech svobody a rovnosti, které si nárokují univerzální platnost a mezinárodněprávní i vnitrostátní ochranu, ale současně se tyto obecné principy naplňují vždy v partikulárním kulturním a historickém kontextu. Autorka vychází z revolučních změn v Československu v roce 1989 a používá je jako úhelný kámen pro analýzu politických a právních změn v České republice i na Slovensku po rozpadu československé federace v roce 1992. Zabývá se historickým kontextem totalitarismu v obou zemích, aby uchopila různé formy etnické a rasové nenávislosti a nesnášenlivosti v jejich nejširších sociálních a politických i kulturních souvislostech.

Zároveň popisuje mezinárodněprávní i politický kontext tohoto porevolučního vývoje pro vysvětlení původně zdrženlivého přístupu k sankcionování nenávisných projevů v obou zemích. Vzestup a různé modality rasismu a xenofobie přitom dokumentují nejen jednotlivé právní kauzy, ale také hodnotové proměny, historické zkušenosti, politické principy a kulturní vzorce chování existující v obou zemích.

Autorka popisuje svobodu projevu jako základní hodnotu porevoluční společenské a politické transformace a veřejný statek, který měl být původně ponechán svému vlastnímu spontánnímu vývoji bez vnějších

právních či politických sankcí. Společenský vývoj a vzestup rasové a etnické nenávisti a xenofobie si však stále naléhavěji vyžadoval aktivní přístup k ochraně etnických a dalších menšin, které se staly terčem nenávisti ve společnosti. Právě na tomto širokém pozadí Viera Pejchal také formuluje svůj argument ve prospěch právní regulace a trestního sankcionování nenávistných projevů a definuje tuto ochranu jako klíčový veřejný statek.

Úvodné slovo autorky

Nenávistné prejavy sú komplexným a mnohorozmerným javom, ktorý má v demokratických spoločnostiach ďalekosiahle a nebezpečné dôsledky. Ovplyvňujú nielen dôstojnosť a ľudské práva jednotlivcov, prípadne osôb patriacich k tej istej menšine alebo skupine, ktoré sú ich priamym terčom, ale i celú spoločnosť, keďže posúvajú limity toho, čo je dovolené a chránené. Nenávistné prejavy ovplyvňujú participáciu a začlenenie všetkých osôb, ktoré sú ich terčom, vedú k nebezpečnému rozdeleniu spoločnosti a ohrozujú demokraciu. Obete nenávistných prejavov sú čoraz viac umlčované, vylučované zo spoločnosti a vytláčané z verejnej diskusie. História ukazuje, že nenávistné prejavy sa zámerne využívali aj na mobilizáciu skupín alebo celých spoločností s cieľom vyvolať násilnú eskaláciu, zločiny z nenávisti, vojnu a genocídu.

Nenávistné prejavy a ľudské práva. Demokracie musia týmto pojmom rozumieť, aby im mohli správne prispôbiť svoje právne rámce. Regulácia nenávistných prejavov zároveň odhaľuje základné a niekedy neviditeľné spoločenské hodnoty, akými sú bezpečnosť a verejný poriadok, rovnosť a nediskriminácia, ľudská dôstojnosť a iné demokratické záujmy.

Šírenie nenávisti a nenávistných prejavov v mnohých kútoch sveta za posledné desaťročie nabralo na intenzite, a to aj vďaka sociálnym sieťam. Ich regulácia však predstavuje pre mnohé demokracie hlavolam. Táto kniha predstavuje teóriu trojice odlišných, ale navzájom sa dopĺňajúcich poznatkov o nenávistných prejavoch, ktoré sa zameriavajú na reálny dôsledok podnecovania a spôsobenú škodu.

Analýza ponúka tri modely takýchto prejavov, a to: 1) podnecovanie násillia, 2) podnecovanie diskriminácie, a 3) podnecovanie popierania ľudskej dôstojnosti. Teória týchto modelov opisuje tri rôzne, ale

navzájom sa dopĺňajúce návrhy spôsobov regulácie nenávistných prejavov, ktoré umožňujú zainteresovaným stranám lepšie riešiť tento fenomén. Skúma medzinárodné a vnútroštátne právne rámce a súvisiacu judikatúru, ako aj relevantný prehľad odbornej literatúry s cieľom poukázať na vývoj ohľadom porozumenia nenávistných prejavov.

Po období absencie slobody prejavu počas komunizmu sa postkomunistické demokracie snažili vytvoriť rámec pre uplatňovanie slobody prejavu a zároveň chrániť verejné statky/hodnoty, ako sú sloboda, rovnosť a ľudská dôstojnosť. S cieľom identifikovať verejné statky a hodnoty publikácia prináša teóriu troch pilierov a porovnáva reguláciu nenávistných prejavov v Českej a Slovenskej republike, v dvoch krajinách, ktoré majú spoločnú politickú, kultúrnu a právnu históriu, ako príklad rozdielnych prístupov k regulácii nenávistných prejavov v postkomunistických spoločnostiach v dôsledku ich spoločenských hodnôt, ktoré sú napriek rovnakým právnym rámcom rozdielne.

Táto kniha bola prvýkrát vydaná v roku 2020 v anglickom jazyku (*Hate Speech and Human Rights in Eastern Europe*, London: Routledge). Tento preklad obsahuje aktualizáciu rozsudkov, právnych noriem a vývoja soft law do začiatku pandémie COVID-19 (marec 2020). Jedinú výnimku pri aktualizácii tvoria dve dôležité správy (soft law) osobitných spravodajcov OSN, ktoré poukazujú na rozširovanie terčov nenávistných prejavov, ktorými sú najmä na internete ženy, ľudsko-právni ochrancovia/ochrankyne, alebo novinári/novínárky. V tomto prípade teda už nejde o prejavy voči menšinám. Napriek tomu mizogýnia a verbálne násilie, predovšetkým na sociálnych sieťach, spôsobujú nielen reálnu ujmu, akou je aj násilie páchané na ženách, ale podrypaním konceptov ako je (rodová) rovnosť a dôstojnosť (všetkých) členov spoločnosti takisto narúšajú demokratickú diskusiu.

Verím, že táto publikácia bude zaujímavá nielen pre akademikov a akademičky, či odborníkov a odborníčky na ľudské práva, právnikov a právničky, sudcov a sudkyne, zamestnancov a zamestnankyne štátnej správy, mimovládne organizácie, médiá, ale takisto pre širšiu verejnosť a všetkých, ktorí by chceli pochopiť hodnoty, na ktorých sú založené predpisy o nenávistných prejavoch, v ktorých sa odrážajú tie cennosti, ktoré si (demokratická) spoločnosť najviac váži.

Viera Pejchal (PhD) je expertka na ľudské práva a pracovníčka OSN.* Bola aktívnou členkou mládežníckej kampane Rady Európy 'No Hate', zúčastnila sa na mnohých medzinárodných konferenciách a prednášala

o ľudských právach. Publikovala množstvo článkov o nenávisťných prejavoch a ľudských právach v medzinárodných akademických časopisoch a o extrémizme a demokracii v novinách a blogoch.

*Názory vyjadrené v tomto dokumente sú názormi autorky a nemusia nevyhnutne odrážať názory OSN.

1. Úvod

Nikto sa s nenávisťou k inému človeku pre farbu jeho pleti, pôvod alebo vierovyznanie nerodí. Ľudia sa nenávidieť naučia. A ak sa dokážu naučiť nenávidieť, dokážeme ich naučiť aj milovať, lebo láska je ľudskému srdcu prirodzenejšia ako jej opak.

Nelson Mandela¹

„Po narodení by ich mali zastreliť.“ Toto povedal člen českého parlamentu v roku 2017 o Rómoch, homosexuáloch a Židoch. Na Slovensku v roku 2018 zase člen slovenského parlamentu, známy svojimi extrémne pravicovými názormi, stál pred súdom za to, že nazval Rómov „*asociálmi*, ktorí vyciavajú náš systém“. Tabule, ktoré v českých a slovenských reštauráciách a hoteloch oznamujú, že „Rómovia / Maďari / imigranti / moslimovia nie sú vítaní“, rómska segregácia na školách a zobrazenie obrázkov a fotografií s neonacistickou symbolikou na sociálnych sieťach tvoria len pár príkladov nenávistných prejavov v Českej a Slovenskej republike. Nenávistné prejavy však už viackrát skĺzli do násilia. Symbolické udalosti ako napríklad pripomenutie si narodenia Adolfa Hitlera slúžia ako odrazový mostík pre tých, ktorí žiadajú vyčistiť priestor“ alebo že „Cigáni patria do plynu“, čo býva sprevádzané hádzaním Molotovových koktailov do rómskych obydľí. Výsledkom sú smrť, život ohrozujúce podmienky a značné hmotné škody. Mnohí slovenskí a českí kľúčoví aktéri považujú

---

1 Nelson Mandela, *Long Walk to Freedom: The Autobiography of Nelson Mandela* (New York: Little, Brown and Company 2008), 612.

tieto udalosti za extrémistické. Výskyt prejavov nenávisti ako súčasť extrémizmu v postkomunistických spoločnostiach predstavuje niekoľko problémov pre ľudské práva, hlavne pre slobodu prejavu a ochranu národnostných menšín. Obe patria v demokracii ku kľúčovým hodnotám.

Prvého januára 1993 sa na mape strednej a východnej Európy objavili dva nové štáty, Česká republika a Slovensko. Koniec komunizmu v Československu po Nežnej revolúcii v roku 1989 urýchlil postupné zavedenie demokratických inštitúcií a princípov. Dedičstvo totalitného režimu však zanechalo stopy na tom, ako sa demokracia, právo a ľudské práva implementujú. Aj keď sa dnes obe krajiny považujú za skonsolidované demokracie, prechod z autoritárskeho/totalitného komunistického režimu na úplne skonsolidovanú demokraciu doteraz nebol celkom zavŕšený.² Skúmanie právnych úprav nenávistných prejavov v týchto dvoch postkomunistických krajinách predstavuje jedinečnú možnosť zdôrazniť problémy spojené s uplatňovaním princípov ľudských práv ako napríklad slobody prejavu a ochrany národnostných menšín voči násilii a diskriminácii.

V poslednom desaťročí sa šírenie nenávisti a nenávistných prejavov zintenzívnilo v mnohých častiach sveta, v online aj offline priestore. V politických a akademických kruhoch sa stále viac diskutuje o ich náležitej regulácii. Stále však neexistuje všeobecne akceptovaná definícia nenávistných prejavov, ani žiadna dohoda o tom, ako sa vysporiadať s týmto nežiadaným a škodlivým úkazom. Absencia jasných medzinárodných smerníc, resp. inštrukcií alebo aspoň nejakej identifikovateľnej hranice, kedy už slovný prejav podnecuje násilie, diskrimináciu alebo nenávisť, robí zavedenie právnych úprav postihujúcich nenávistné prejavy o to ťažším. Aký slovný prejav je povolený – to je jadrom problému. Komunistické režimy boli neslávne známe potláčaním slobody prejavu. Demokracie ju naopak povoľujú a tým umožňujú vznik početných názorov a postojov. Postkomunistické demokracie mali ťažkosti s ustanovením prípustných hraníc slobody slova pokiaľ ide o nabádanie k násilii, diskriminácii alebo o popieranie ľudskej dôstojnosti.

Rozpory medzi rôznymi myšlienkami sú v slobodnej a demokratickej spoločnosti vnútorne dané. Keď je však časť spoločnosti naklonená extrémistickým a radikálnym názorom, ktoré sa pretavia do šírenia

---

2 Jiří Pehe, *Czech Republic and Slovakia 25 Years after the Velvet Revolution: Democracies without democrats* (Heinrich-Böll-Stiftung European Union 2014), <https://eu.boell.org/en/2014/09/15/democracies-without-democrats>, alebo Tatu Vanhanen, *Democratization: A Comparative Analysis of 170 Countries* (1st ed, Routledge 2003), <https://doi.org/10.4324/9780203614501>.

a páchania násilných činov, demokratické štáty majú povinnosť chrániť sa pred takouto eróziou demokratických hodnôt a tiež chrániť svojich občanov pred fyzickým či slovným násilím. Hovorí sa, že najlepším indikátorom slobody v krajine je miera bezpečia, ktorú pociťujú menšiny. Demokratické spoločnosti by mali pre *všetkých* svojich občanov zaručiť užívanie všetkých práv a slobôd, vrátane slobody žiť bez strachu. Toto je kľúčovo dôležité pre historicky utláčané menšiny a zraniteľné skupiny obyvateľov. Akademiци sa pri opise tých krajín, ktoré zaujmú preventívne právne opatrenia, aby obmedzili slobody jednotlivcov s cieľom zachovať demokraciu, zmieňovali o „militantných demokraciách“ alebo „defenzívnych či bojovných demokratických režimoch“.³ Môj výskum ponúka prepracované nahliadnutie do vzťahu medzi postkomunistickými a militantnými konceptmi demokracie v Českej a Slovenskej republike pomocou analýzy právnych úprav nenávistných prejavov. Všeobecne platí, že nenávistné prejavy vyplývajú zo súvislostí/kontextu a že zákony týkajúce sa nenávistných prejavov sú ovplyvnené históriou krajiny, politickou kultúrou a socioekonomickými podmienkami. Prípadová štúdia právnej regulácie nenávistných prejavov v Českej a Slovenskej republike je výnimočná vo viacerých smeroch: po prvé, po väčšinu 20. storočia tieto dva štáty spolu zdieľali právny a politický priestor ako jedna krajina. Po druhé, viac ako 40-ročné prevládanie komunistického práva ovplyvnilo vzťah medzi slobodou prejavu a ochranou práv iných, hlavne národnostných menšín. A po tretie, napriek týmto zdieľaným a mnohým ďalším črtám podobný prístup k právnej regulácii nenávistných prejavov vyústil do rôznych výsledkov.

Takmer každá demokratická spoločnosť býva konfrontovaná s extrémistickými názormi. Občania Európskej únie boli nedávno požiadaní, aby identifikovali rôzne formy extrémizmu. Medzi odpovede patrili prejavy rasizmu, xenofóbia, diskriminácia, neznášanlivosť, násilie a tiež vzostup extrémistických politických strán. V kontexte strednej a východnej Európy sú všetky formy extrémizmu ovplyvnené rastom a modalitami extrémizmu v Európe a v prvom rade v susedných krajinách. Rýchly vzostup trestnej činnosti xenofóbnej povahy voči migrantom aj národným a etnickým národnostným menšinám a nárast zločinov z nenávisti v Európe posilnil extrémistické hnutia a znormalizoval extrémistické ideológie na Slovensku a v Českej republike.

3 Karl Loewenstein (1937). *Militant Democracy and Fundamental Rights, I. The American Political Science Review*, 31(3), 417 – 432, <https://doi.org/10.2307/1948164>.

Tieto mladé demokracie sa napriek ich právnym, historickým a kultúrnym podobnostiam s extrémizmom pasujú mierne odlišnými spôsobmi. Legislatíva zaoberajúca sa nenávisťnými prejavmi v každej z týchto krajín odráža odlišné demokratické hodnoty, princípy a k verejnému blahu prispievajúce statky, ktoré v oboch štátoch existujú. Tento výskum sa zameriava na hodnoty, ktoré tvoria základ tak pre tvorbu právnej regulácie nenávisťných prejavov, ako aj pre uplatňovanie týchto zákonov v praxi.

Dlhodobá strata užívania práva na slobodu slova viedla k tomu, že sa hlavne v raných rokoch demokratizácie uprednostňovala ničím neobmedzená sloboda prejavu. Sloboda slova sa vnímala ako niečo, čo bolo potrebné si opatrovať a chrániť, nie obmedzovať. V poslednej dobe sa zvyšuje povedomie o potrebe chrániť členov zraniteľných skupín pred fyzickým a verbálnym násilím a diskrimináciou. O tom, že tieto normy by mali mať rovnakú hodnotu v spoločnosti ako sloboda prejavu, sa so všetkou vážnosťou začalo uvažovať len celkom nedávno. Viac ako tridsaťpäť rokov po skončení komunistického režimu je najvyšší čas, aby si česká i slovenská demokracia osvojila aktívnejší postup pri ochrane ľudských práv pred nenávisťnými prejavmi – postup založený na hodnotách.

Kľúčový postulát tohto výskumu tvorí myšlienka, že právna regulácia nenávisťných prejavov odzrkadľuje to, ako verejné hodnoty chápu kľúčoví verejní aktéri. Slovné spojenie „nenávisťné prejavy“ akademici, verejnosť aj médiá bežne používajú pri odvolávaní sa na rôzne právnické, politické a sociálne myšlienky. Do tohto zložitého skúmania sa však nemožno pustiť bez toho, aby sme poznali odpovede na početné základné otázky, ako napr.: Čo sú nenávisťné prejavy? Súvisí právna regulácia nenávisťných prejavov v demokratických spoločnostiach s ochranou určitých hodnôt? Aký je vzťah medzi právnou reguláciou nenávisťných prejavov a demokraciou? Existuje rozdiel medzi chápaním nenávisťných prejavov na medzinárodnej úrovni a ich chápaním v kontexte postkomunistických krajín? Líši sa právna regulácia nenávisťných prejavov na Slovensku od tej v Českej republike? Ako a prečo zapadajú nenávisťné prejavy do koncepcie extrémizmu v týchto krajinách? Týmito a ďalšími otázkami sa budem zaoberať v troch prepojených častiach a poznatky z nich pomôžu v hľadaní odpovede na hlavnú otázku tohto výskumu.

Tento výskum sa pohybuje v oblastiach komparatívneho ústavného práva, trestného práva a medzinárodného práva ľudských práv. Pri analýze demokratických konceptov, ako napríklad práva väčšiny a ochrany národnostných menšín, ďalej implementácie verejných politík smerom k zákazu diskriminácie, šírenie tolerancie, ako aj úlohy mimovládnych

organizácií, siaha táto právnická štúdia aj po politickej vede. Taktiež budem pri určovaní hraníc práv, napr. pri práve na slobodu slova, ťažiť z filozofických základov. V tomto kontexte mám v úmysle využiť princíp škody/ujmy Johna Stuarta Milla a ochranu verejných hodnôt, menovite slobodu, rovnosť a ľudskú dôstojnosť. Výskum na tému regulácie nenávistných prejavov alebo porozumenia nenávistných prejavov a ich dopad na strednú a východnú Európu – a predovšetkým na českú a slovenskú spoločnosť – je nevšedne skromný, ale táto štúdia vychádza z existujúcich výsledkov práce vykonanej v tejto oblasti predovšetkým politológmi.

Kniha je rozdelená do troch rovnako dôležitých a navzájom prepojených častí. Časť prvá predkladá teoretický základ rozpravy. Delí sa na dve kapitoly. V týchto kapitolách najprv zhrniem relevantné verejné hodnoty, resp. statky. Medzi ne patrí demokracia, sloboda prejavu a ľudská dôstojnosť. Tie budú tvoriť základ pre druhú a tretiu časť tejto štúdie. V kontexte nenávistných prejavov je nevyhnutné pochopiť myšlienky, z ktorých môžu vzniknúť možné konflikty práv a tiež to, ako sa s týmito konfliktmi štát vyrovnáva. Existujúce teórie militantnej demokracie použijem na starostlivé preskúmanie vzťahu medzi ochranou menšiny, diskrimináciou a extrémizmom v súvislosti s obmedzením slobody prejavu. Táto časť takisto rozoberie existujúce teórie o obmedzeniach slobody prejavu a tiež vzájomne skonfrontuje určité myšlienky z právnickej teórie, filozofie a politológie, ktoré sú relevantné pre nenávistné prejavy. Stručne zhrniem existujúce definície všeobecného pojmu „nenávistné prejavy“ a pri absencii nevšeobecne akceptovanej definície navrhnem odlišný prístup k pochopeniu nenávistných prejavov. Tento prístup nie je založený len na právnej regulácii, ale aj na justičnej interpretácii – nepredstiera, že nenávistné prejavy podrobne *definuje*, ale skôr ich *chápe* vo vzťahu k verejným hodnotám, ktoré v demokracii podkopávajú. Cieľom je umožniť takú mieru pochopenia nenávistných prejavov a to, aké verejné alebo právne hodnoty chráni ich regulácia, aby všetci kľúčoví aktéri, ktorí sa podieľajú na demokratických procesoch, mohli lepšie porozumieť tomu, čo je v stávke, keď sa zavedie výraz „nenávistné prejavy“. Ponúkam teóriu trojice odlišných, ale navzájom sa dopĺňajúcich poznatkov o nenávistných prejavoch, ktoré sa zameriavajú na dôsledok prejavu ich podnecovania. Takto budem uvažovať o troch modeloch nenávistných prejavov ako o podnecovaní násillia, podnecovaní diskriminácie a podnecovaní popierania ľudskej dôstojnosti.

Druhá kapitola prvej časti rozoberá historické, politické a ústavné súvislosti Slovenska a Českej republiky. Podáva vysvetlenie skúseností z predkomunistického obdobia, komunistického odkazu

a postkomunistickej ochrany národnostných menšín. Vyzdvihnem výrazné podobnosti a rozdiely medzi týmito dvoma republikami. Tie sú spojené s chápaním národného verzus občianskeho princípu spoločnosti. Vysvetlenie kontextu zohráva kľúčovú úlohu v chápaní postkomunistickej právnej regulácie nenávisných prejavov. Táto kapitola taktiež načrtáva politické a právne dôvody pre voľbu „extrémizmu“ pri zákonoch regulujúcich nenávisné prejavy v týchto dvoch krajinách.

V druhej časti aplikujem závery z prvej časti ohľadom verejných hodnôt v rámci medzinárodného práva ľudských práv. Rozoberiem medzinárodné mechanizmy ochrany ľudských práv a ich prínos pre definovanie a reguláciu nenávisných prejavov. Dohody o ľudských právach Organizácie Spojených národov preberiem popri koncepcii Rady Európy a Európskej únie vo vzťahu k právnej regulácii nenávisných prejavov. Počiatočnou premisou tejto časti je nájdenie spoločných prvkov pre právnu reguláciu a odôvodnenie obmedzenia slobody prejavu, ktoré by mohlo byť pre zákonodarcov v postkomunistických demokraciách inšpirujúce. Analýza medzinárodného precedenčného práva znázorní vývoj a rôzne úrovne chápania nenávisných prejavov. Ďalej preskúmam *soft law* (mäkké právo) medzinárodných organizácií, pretože práve ono zohľadňuje najaktuálnejší spoločný postoj k medziam slobody prejavu a regulácie nenávisných prejavov. Náležitú poznanie medzinárodných noriem je nevyhnutné na neskoršie porovnanie českého prístupu so slovenským, čo sa týka nenávisných prejavov.

Tretia časť predstaví prepracovanú komparatívnu štúdiu problémov spojených s nenávisnými prejavmi v bývalom Československu. Tá je rozdelená na dve kapitoly. Toto na problémy -orientované porovnanie som vybrala preto, že obidve krajiny zdieľajú spoločnú právnu, sociologickú a politickú históriu, ale ich rozdelenie a právny vývoj už ako nezávislých štátov poskytol rôzne prístupy k riešeniu problému nenávisných prejavov. Hypotéza, ktorú potvrdím v tejto časti, hovorí, že aj napriek tomu, že obe krajiny majú spoločnú právnu históriu, ich reakcie na reguláciu nenávisných prejavov sa zásadne líšia. Prvá časť sa zameria na postkomunistickú ústavnú štruktúru ochrany ľudských práv vo vzťahu k nenávisným prejavom, hlavne právo na slobodu prejavu a právo na ochranu národnostných menšín. Druhá časť skúma trestnoprávne normy upravujúce konanie motivované nenávisťou so zameraním na nenávisné prejavy. Analýza normatívnej štruktúry je doplnená prípadmi, ktoré vyjadrenia nenávisti lepšie uvádzajú do súvislostí. Medzi problémy interpretácie nenávisných prejavov v Českej a Slovenskej republike však patrí zriedkavé súdne stíhanie nenávisťou motivovaných trestných činov, chabé

precedenčné právo a nekvalitné rozsudky pri uplatňovaní trestných zákonov. Aj napriek týmto prekážkam táto časť aplikuje teóriu troch pohľadov na nenávisťné prejavy v týchto dvoch republikách. Odlišné prístupy k vysporiadaniu sa s reguláciou nenávisťných prejavov môžu naznačovať odlišné chápanie hodnôt vlastných demokraciám v oboch krajinách.

Záver z tejto knihy nie sú relevantné len pre strednú a východnú Európu, ale aj pre akéhokoľvek aktéra v demokratickej spoločnosti, ktorý by rád lepšie pochopil dôvody kriminalizovania prejavu, dôsledky extrémizmu a prostriedky ochrany ľudskej dôstojnosti, ktoré pri tvorení silnejšej spoločenskej súdržnosti môžu byť jedine prínosom. Regulovanie nenávisťných prejavov predstavuje ťažkú úlohu pre akúkoľvek demokraciu v tom, že určuje úroveň tolerancie voči netolerantným. Lepšie pochopenie problémov spojených s reguláciou nenávisťných prejavov snáď povedie k lepšie informovaným verejným diskusiám a úplne novým právnym predpisom a spôsobom konania, ako aj k rozsudkom v súlade s ľudskými právami. Komparatívny prístup ponúka pridanú hodnotu k analýze zložitého problému nenávisťných prejavov. Porovnanie medzinárodných smerníc definujúcich hranice slobody prejavu s postkomunistickým prístupom zaisťuje dôsledné dodržiavanie noriem ľudských práv v prechode k demokracii. Členovia väčšiny lepšie pochopia hranice ich práva na slobodu slova a členovia menšiny sa snáď ako súčasť spoločnosti budú cítiť bezpečnejší, rovnocennejší a hodnotnejší.

Prvá část:

Teoretické základy

Úvod do prvej časti

Regulácia nenávistných prejavov právnymi predpismi v sebe zahŕňa aj reguláciu častokrát si odporujúcich základných práv, konkrétne napríklad práva na slobodu prejavu a práva menšín. Demokracie musia zaistiť, aby všetci mohli tieto práva užívať v rovnakej miere a zároveň, aby bolo možné prejaviť aj nesúhlasné a odporujúce názory. Ako sa čakalo a ako zhrnutie dostupnej literatúry preukáže, neexistuje ustálená a všeobecne uznávaná definícia nenávistných prejavov. Preto ponúkam vlastnú teóriu troch rôznych, ale navzájom sa dopĺňajúcich pohľadov (perspektív) na nenávistné prejavy. Budem tvrdiť, že časom došlo k vývoju chápania nenávistných prejavov. Toto chápanie odzrkadľuje verejné záujmy, ktoré je potrebné v demokratickej spoločnosti chrániť. A tak sú verejné záujmy hodnotami, o ktoré má demokracia úzkostlivo dbať. V širokom zmysle slova medzi ne patria sloboda, rovnosť a ľudská dôstojnosť. Tu beriem do úvahy teórie o militantných a vyvíjajúcich sa demokraciách a ich úlohu pri ochrane menšín pred nenávistnými prejavmi.

Špeciálnu pozornosť venujem extrémizmu a jeho vzťahu k nenávistným prejavom, trestným činom z nenávisti a demokracii. Zistím, že v bývalom Československu existoval namiesto právneho rámca nenávistných prejavov všeobecný právny rámec, podľa ktorého sa postihovali *prejavy nenávisti*, vrátane extrémizmu a extrémnych prejavov. Aby však vôbec bolo možné primerane odpovedať na to, ako sa vysporiadať s nenávistnými prejavmi, kľúčovou otázkou stále zostáva to, ako definovať problém nenávistných prejavov. Opíšem politické a etnické prostredie Slovenskej a Českej republiky, aby bolo možné určiť a lepšie pochopiť kontext a problémy pri ochrane zraniteľných skupín. Cieľom tejto teoretickej časti je postavenie uceleného základu pre zvyšnú časť štúdie.

2. Právna regulácia nenávistných prejavov v demokracii

Každá doba má svoj fašizmus. Existuje veľa spôsobov ako sa k nemu dostať, a to nie len pomocou hrôzy policajného zastrašovania, ale aj pomocou popierania a skresľovania informácií, podkopávania systémov spravodlivosti, paralyzovaním vzdelávacieho systému a šírením nostalgie za svetom, kde vládol poriadok.

Primo Levi⁴

1. Úvod

Sloboda prejavu je jedným z pilierov demokracie.⁵ Má viaceré funkcie – od umožnenia existencie ideologického pluralizmu, odlišných myšlienok a kritiky predstaviteľov moci cez hľadanie pravdy, seba-realizácie⁶ a užívania ďalších práv.⁷ Sloboda prejavu je preto pre demokratický režim nevyhnutným prvkom. Aj keď nie jediným a ako ľudské právo nie absolútnym. Právna regulácia nenávistných prejavov

4 Primo Levi, v *Corriere della Sera*, 8. máj 1974; v Primo Levi and Marco Belpoliti, *The Black Hole of Auschwitz* (Cambridge: Polity Press 2005), 34.

5 Okrem iných, pozri Ivan Hare and James Weinstein, *Extreme Speech and Democracy* (Oxford; New York: Oxford University Press 2009). María Paz Ordoñez Ávila, Ramiro Santamaría Ávila, and Gustavo Gómez Germano, *Libertad de Expresión: Debates, Alcances y Nueva Agenda* (Quito, Ecuador: UNESCO 2011). Ján Drgonec, *Sloboda prejavu a sloboda po prejave* (Šamorín: Heuréka 2013).

6 Pozri John Stuart Mill, *On Liberty* (Penguin Adult 2010).

7 Michael O'Flaherty, „Freedom of Expression: Article 19 of the International Covenant on Civil and Political Rights and the Human Rights Committee's General Comment No 34,“ *Human Rights Law Review* 12, číslo 4 (december 2012), 627 – 654.

predstavuje jedno z prípustných obmedzení prejavu, ktoré slúži na to, aby sa zabezpečilo, že so všetkými sa bude zaobchádzať rovnako a že ich práva nebudú porušené.⁸ Demokratické spoločnosti, ktoré sa rozhodli pre pluralizmus, sú „povinné zabezpečiť prejav jednotlivca a šíriť egalitárne princípy a nie ničť bezpečie a dôstojnosť ostatných.“⁹ Je dôležité porozumieť tomu, ako sú chránené ostatné základné práva, a to vďaka výnimkám zo slobody prejavu, ktoré ozrejmujú hlavné dôvody právnej regulácie nenávistných prejavov. Predpokladá sa, že so správnym chápaním právnych hodnôt, ktoré oprávňujú reguláciu nenávistných prejavov zákonom, je možné tieto jasne a zároveň komplexne definovať, čo sa dá dosiahnuť pomocou nazerania na túto problematiku z rôznych uhlov. Právnické vysvetlenie ospravedlnení nenávistných prejavov poskytne priestor teórii troch rôznych, ale navzájom sa dopĺňajúcich pohľadov na vec. Tá následne prepojí demokraciu s právnou reguláciou nenávistných prejavov ako základom pre právne hodnoty, ktoré sa demokratický režim snaží chrániť.

2. Demokracia a základné práva: sloboda, rovnosť a ľudská dôstojnosť

Demokracia sa ako myšlienka a politický systém od svojho vzniku v starovekom Grécku značne rozvinula.¹⁰ Demokracia ako systém hodnôt znamenala v každej dobe niečo iné. Základom pre súčasné chápanie európskej demokracie ako skupiny hodnôt sú Montesquieuove a Rousseauove predstavy politických a sociálnych procesov. Pre Montesquieua demokracia pozostávala hlavne z rozdelenia moci.¹¹ Bola to prirodzená reakcia na koncentráciu moci v rukách jedného absolútneho vládcu. Túžba po politickom režime založenom na zvrchovanosti ľudu a právnom štáte sa

8 Laura K. Egenrdorf, *Should There Be Limits to Free Speech?* (Greenhaven 2003).

9 Alexander Tsesis, „Dignity and Speech: The Regulation of Hate Speech in a Democracy Articles & Essays,“ *Wake Forest Law Review* 44 (2009), 497 – 534.

10 Pre hĺbkovú analýzu vývoja politických myšlienok pozri ed. Leo Strauss a Joseph Cropsey, *History of Political Philosophy*, 3. vydanie (Chicago: University of Chicago Press 1987).

11 Anne M. Cohler, Basia Carolyn Miller, a Harold Samuel Stone, *Montesquieu: The Spirit of the Laws* (Cambridge; New York: Cambridge University Press 1989). Napriek tomu, že Montesquieu je známy hlavne tým, že bol zástancom myšlienky vládnúť „pevne stanovenými a platnými zákonmi“ (pozri II. časť, 1. kapitola), vysvetľuje ústrednú úlohu rovnosti v demokracii „aj keď skutočná rovnosť je samotnou dušou demokracie, je tak ohromne ťažké ju uplatniť, že extrémna presnosť by v tomto ohľade nebola vždy výhodná“ (V. časť, 5. kapitola).

neskôr premietla do deklarácií¹² a nakoniec do písaných ústav.¹³ Právny štát, čiže ústredný prvok demokracie, bol vnímaný ako základný limit absolútnej moci a nevyhnutný pre zabezpečenie ochrany rovnosti, slobôd a práv jednotlivcov. Pre Rousseaua je osobné užívanie jednotlivých práv spojené so spoločenstvom ľudí, zloženým z rovnocenných občanov, ktorí sú od seba závislí.¹⁴ A preto právnici a politickí filozofi určili a neskôr rozvinuli myšlienku závislosti medzi patričným fungovaním demokracie a plným využívaním ľudských práv všetkými rovnako.¹⁵

Demokracia je zložitý fenomén. Lincoln ju opísal ako synonymum „vlády ľudu, ľuďmi a pre ľudí“ za predpokladu, že ústrednými prvkami demokracie sú samospráva a účasť občanov, čím sa teda realizuje ich skutočné využívanie politických a občianskych práv.¹⁶ Osiatyński v súlade s Montesquieuovými názormi tvrdil, že „historické skúsenosti a preskúmanie porušení v dnešnom svete naznačili, že ľudské práva boli lepšie chránené v politických systémoch založených na delení moci so systémom kontrol a protiváh, ktoré bránili nadmernému sústreďovaniu politickej moci“.¹⁷ V tomto zmysle Sajó uviedol, že ochrana ľudských práv by mala byť zakotvená v ústave, pretože tak sa zabezpečí obmedzenie moci voči legislatíve.¹⁸ Týmto dokumentom, ktorý je ťažšie zmeniť¹⁹ ako zákony schvaľované večne sa meniacimi zákonodarnými väčšinami, sú chránené aj práva menšín. No začať myslieť na ukotvenie práv menšín v ústave, to nemalo v postkomunistických krajinách úplne samozrejmy priebeh.²⁰

12 Pozri Vyhlásenie nezávislosti Spojených štátov (1776); Deklarácia práv človeka a občana (1789); Deklarácia práv ženy a občianky (1791), v origináloch The United States Declaration of Independence (1776); Déclaration des droits de l'homme et du citoyen (1789); Déclaration des droits de la femme et de la citoyenne (1791).

13 Pozri The United States Declaration of Independence, Vyhlásenie nezávislosti Spojených štátov (1789); Francúzska ústava z roku 1791.

14 Jean-Jacques Rousseau et al., *The Social Contract*, The Barnes & Noble Library of Essential Reading (New York: Barnes & Noble Books 2005), I. časť, 12. kapitola.

15 Pozri Všeobecná deklarácia ľudských práv, Universal Declaration of Human Rights (UDHR) čl. 21; historický prehľad pozri v John Rawls, *Lectures on the History of Political Philosophy*, ed. Samuel Freeman (Cambridge, Mass.; London: Belknap Press 2008).

16 Abraham Lincoln, Draft of the Gettysburg Address (Výťah z gettysburgského prejavu): Nicolayova kópia. Dostupné v Knižnici Kongresu z Abraham Lincoln Papers (Washington, D.C.: Projekt americkej pamäti 2000 – 2002).

17 Wiktor Osiatyński, *Human Rights and Their Limits* (Cambridge [England]; New York: Cambridge University Press 2009), 70.

18 O konštitucionalizme pozri Michel Rosenfeld a András Sajó, eds., *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*, (Oxford, U.K.: Oxford University Press 2012).

19 Andreas Auer, Giorgio Malinverni, a Michel Hottelier, *Droit constitutionnel suisse 1, 1*, (Berne: Stämpfli 2013), 474–475.

20 Bernd Rechel, ed., *Minority Rights in Central and Eastern Europe*, dotlač (London; New York: Routledge 2008).

Dlhotrvalé dopady na právne a politické vzťahy väčšiny s menšinami boli v nových demokraciách dedičstvom komunistického vládnutia, ktoré nastolilo slepú rovnosť pre všetkých obyvateľov.²¹ Bugarič správne tvrdil, že región strednej a východnej Európy mal „biednu, alebo niekedy žiadnu tradíciu ochrany ľudských práv, hlavne práv menšín [...] takmer celý región mal silnú minulosť etnického nacionalizmu, ktorého cieľom bolo potlačiť, nie uspokojiť národnostné menšiny, ako napríklad Rómov, Židov alebo sexuálne minority“.²² To je dôvodom, prečo jedným z hlavných problémov postkomunistických demokracií je jasné zriadenie ústavných mechanizmov a inštitucionálnej ochrany nielen ľudských práv menšín.

Demokracia a ľudské práva sú podľa všetkého pojmy, ktoré sa navzájom umocňujú. No Glendonová si všimla paradox moderného konštitucionalizmu.²³ Táto profesorka z Harvardu spozorovala, že „čím viac je toho v ústave, tým menej priestoru zostáva pre demokraciu a na kompromisy v spoločnosti“.²⁴ Tento kritický prístup je možné použiť pri zostavovaní novej ústavy, ktorá značí koniec jedného demokratického režimu a pokračovanie ďalšieho, pričom ponúka dost flexibility na to, aby odzrkadlil meniace sa hodnoty v rámci spoločnosti. V kontexte systémov meniacich sa z autoritárskych na demokratické by však mal proces stanovovania si cieľov, hodnôt a záujmov prebiehať vyvážené. V demokracii je ako legitímny zdroj moci potrebná väčšina. A zároveň jej moc musí byť obmedzená, aby sa ochránili práva menšín. Problém ukotvenia nielen práv, ale aj záujmov rôznych skupín v ústave je nezvyčajne náročný počas tvorby ústav v krajinách nachádzajúcich sa v procese transformácie/v prechode k demokracii.²⁵ Zvolený prístup a proces tejto ochrany rozoberiem v nasledujúcich kapitolách – od autoritárskeho Československa až po demokratickú Českú republiku a Slovenskú republiku.

21 Karl Cordell, ed., *Institutional Legacies of Communism: Change and Continuities in Minority Protection* (London; New York: Routledge 2013).

22 Bojan Bugarič, „A Crisis of Constitutional Democracy in Post-Communist Europe: ‘Lands in-Between’ Democracy and Authoritarianism,“ *International Journal of Constitutional Law* 13, č. 1 (január 2015), 219 – 245.

23 Mary Ann Glendon, *Rights Talk: The Impoverishment of Political Discourse* (New York, NY: Free Press 1993), 5 – 6.

24 Ibid., 7.

25 Osiatyński, *Human Rights and Their Limits*, 154.

2.1. O slobode a rovnosti v ústavnej demokracii

Základy pre klasický demokratický režim sa nachádzajú v liberalizme, nie v konzervativizme. Liberalizmus ako filozofia a politická ideológia prisúdila väčšiu váhu princípom slobody a formálnej rovnosti.²⁶ Západné demokracie svoje právne a politické počiny dodnes opierajú o liberálnu filozofiu. Donnelly chápe liberálnu demokraciu ako „veľmi špecifický druh vlády, v ktorom morálne a politicky vopred dané práva občanov a požiadavka na právny štát obmedzujú rozsah demokratického rozhodovania“.²⁷ Boj o liberálnu demokraciu je bojom o ľudské práva.²⁸ Štáty na základe medzinárodných dohôd o ľudských právach prevzali na seba záväzky, ktoré si vyžadujú pozitívne aj negatívne opatrenia.²⁹ To má zaisťiť rovnaké užívanie ľudských práv všetkými. Takže rovnosť je v demokracii tak filozofická, ako aj právna hodnota.

Baerová vidí v týchto hodnotách prirodzený vzťah: rovnosť je o tom, *kto* užíva slobodu, zatiaľ čo sloboda je o tom, *čo* užívate vy.³⁰ Rovnosť je zložitý problém. Zabezpečiť v demokracii rovnosť znamená pokryť oba aspekty: formálny aj obsahový. Záruka rovnosti pred zákonom je tým formálnym elementom, ktorý záleží od formulácie a/alebo aplikácie zákona. Obsahová rovnosť vyžaduje od štátov pozitívne opatrenie. Žiada od vlády aktívne ovplyvnenie sociálnych vzťahov tak, aby ukončila *de facto* nerovnosť.³¹ Nerovnosť môže byť zakorenená v komplexných historických a sociálnych udalostiach. Zraniteľné a znevýhodnené skupiny budú hľadať demokratickú ochranu pred diskrimináciou. Reakcia zo strany štátu však nie je samozrejmá. Zabezpečiť právo na rovnosť neznamená nastoliť spravodlivosť: „neznamená to, že ľudia sú si rovní, ale skôr požiadavky na to, že by tak mali byť chápaní, keď vezmeme do úvahy, čo si rovnosť v konkrétnom historickom okamihu vyžaduje.“³²

26 Gerald Gaus, Shane D. Courtland a David Schmidtz, „Liberalism,“ v *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ed. Edward N. Zalta, jar 2015, <http://plato.stanford.edu/archives/spr2015/entries/liberalism/>.

27 Jack Donnel, „Human Rights, Democracy, and Development,“ *Human Rights Quarterly* 21, č. 3 (1999), 608 – 632.

28 *Ibid.*, 610.

29 Philip Alston and Ryan Goodman, *International Human Rights* (OUP Oxford 2012).

30 Susanne Baer, „Dignity, Liberty, Equality: A Fundamental Rights Triangle of Constitutionalism,“ *University of Toronto Law Journal* 59 (2009), 417 – 468.

31 Sarah Williams Holtman, „Kantian Justice and Poverty Relief,“ *Kant Studien* 95, č. 1 (25. január 2004), 105.

32 Baer, „Dignity, Liberty, Equality“, 453.

Počas obdobia socializmu bola v Československu rovnosť vnímaná ako ústredná právna a politická téma. Nebola vynúteným právom, ale skôr princípom aplikovaným pokiaľ šlo o prístup k iným sociálnym a ekonomickým právam, ako napríklad všeobecné právo na vzdelanie, zdravie alebo dokonca mzdu; formálna rovnosť bola posilnená v súlade s obsahovou rovnosťou. Tu je potrebné poznamenať, že autoritársky režim v Československu uplatňoval *selektívnu* rovnosť, ktorá prevažovala a spájala sa so slobodou alebo jej nedostatkom: neexistovala diskriminácia na základe etnického pôvodu alebo príslušnosti k jazykovej menšine, či diskriminácia medzi dvoma pohlaviami, ale bolo ju vidieť na základe nesúhlasnej politickej ideológie.³³ Po páde komunizmu sa diskriminácia a nenávisťou motivované násilie stali viditeľnými znakmi neznášanlivosti voči etnickým a národnostným alebo iným menšinám. Novozaložené ústavné demokracie mali neľahkú úlohu zabezpečiť rovnosť pomocou právneho rámca, bojovať pomocou verejných politik proti diskriminácii a šíriť toleranciu.

Štátny zásah do zaručenia rovnosti nebol v ústavných demokraciách vždy vítaný. Napríklad Dworkin kritizuje myšlienku štátneho nastolenia rovnosti, keď hovorí: „občania spoločnosti sa líšia svojimi predstavami, vláda ich nepovažuje za rovnocenných, ak uprednostňuje jednu predstavu pred druhou, či už preto, že oficiálne akceptovaný názor je, že jeden je vo svojej podstate nadradený druhému, alebo preto, že tomu verí početnejšia, či silnejšia skupina.“³⁴ Nechať ľudí, aby sa rozhodli, čo chcú, znamená vlastne rešpektovať ich dôstojnosť a poskytnúť im rovnakú morálnu suverenitu.³⁵ Preto argumentoval, že akákoľvek politika podporujúca rovnosť a elimináciu diskriminácie vlastne narúša rovnosť a ľudskú dôstojnosť, ktoré sú kľúčovými ľudskými hodnotami. V kontexte regulácie nenávistných prejavov aj Heinze odporuje akýmkoľvek zákonom o nenávistných prejavoch, pretože podľa neho tieto v podstate porušujú rovnosť demokratického občianstva.³⁶ Pri tejto teórii vidím dva hlavné problémy. Po prvé, vkladá rovnosť ako spravodlivosť a teda sa zaoberá nastolením homogénnych spoločností. Po druhé, títo autori

33 Michael H. Bernhard a Jan Kubik, eds., *Twenty Years after Communism: The Politics of Memory and Commemoration* (Oxford; New York: Oxford University Press 2014).

34 Ronald Dworkin, „Liberalism,“ v *Public and Private Morality*, ed. Stuart Hampshire (Cambridge: Cambridge University Press 1978), 113 – 143.

35 Wojciech Sadurski, *Moral Pluralism and Legal Neutrality* (Dordrecht; Boston: Kluwer Academic Publishers 1990), 93.

36 Eric Heinze, *Hate Speech and Democratic Citizenship*, (Oxford, United Kingdom: Oxford University Press 2016).

veria, že všetci občania sú rovnako silní, aby sa mohli dožadovať svojich práv, a tak neveria v zásah štátu do obmedzovania slobody slova, ani v boj štátu voči diskriminácii.

Podľa môjho názoru toto zmýšľanie zanedbáva fakt, že historicky utláčané menšiny alebo členovia zraniteľných skupín nemajú rovnosť príležitostí, aby mohli bojovať za svoje práva a v takom prípade ich rovnosť musí byť zaistená zákonmi a chránená demokratickými inštitúciami. Takto chápem rovnosť ako myšlienku súvisiacu so slobodou. Podobne ako Baerová, ktorá si všimla, že rôzne rozmery rovnosti dosiahli v rôznych časoch rôzne stupne sympatie – právna, sociálna a politická rovnosť – tak aj rôzne poňatia slobody či dôstojnosti buď boli alebo neboli v kurze. Z tohto dôvodu rovnosť nie je dôležitejšia ako sloboda a sloboda nie je dôležitejšia ako rovnosť. Obe spolu s dôstojnosťou tvoria základný trojuholník konštitucionalizmu.³⁷

V tomto zmysle český právnický teoretik Bartoň potvrdil, že v jadre ochrany ľudských práv je maximalizácia takých hodnôt ako napríklad sloboda, rovnosť a dôstojnosť jednotlivcov: tieto hodnoty sú *spojené nádoby*, pri ktorých musí vždy zvíťaziť optimalizované riešenie, a nie to absolútne.³⁸ Svoje tvrdenie podporil citovaním článku 1 Listiny základných práv a slobôd³⁹ prijatou v roku 1991 Českou a Slovenskou Federatívnou Republikou. Táto listina naďalej tvorí základ ústavného poriadku v oboch nezávislých republikách. No menej ju využíva slovenská justícia.⁴⁰ Článok 1 tejto listiny sa očividne silne inšpiroval článkom 1 Všeobecnej deklarácie ľudských práv, ktorá šíri myšlienku slobody, rovnosti a dôstojnosti v právach a slobodách.

2.2. O ľudskej dôstojnosti v ústavnej demokracii

Podľa Oxford English Dictionary je jednou definíciou dôstojnosti „stav alebo vlastnosť toho, kto je hodný úcty alebo rešpektu.“ Aj chápanie

37 Baer, „Dignity, Liberty, Equality“, 446 – 447.

38 Michal Bartoň, „Obsahově neutrální versus obsahově zaměřená regulace svobody projevu a její víceúrovňová ústavní ochrana“, *Právník* č. 5 (2010), 441 – 472.

39 Listina základných práv a slobôd, čl. 1: „Všetci ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti a právach.“

40 Ladislav Orosz, „Listina základných práv a slobôd ako súčasť systému Slovenskej Republiky“ in *Listina a súčasnosť. Sborník příspěvků sekce ústavního práva přednesených na mezinárodní konferenci Olomoucké právníké dny 2010*, ed. Jiří Jirásek (Olomouc: Iuridicum Olomoucense: Právnická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci 2010), 151 – 166.

dôstojnosti sa v čase vyvíjalo. Napríklad v starovekom Rímskom impériu dôstojnosť znamenala hierarchické odlíšenie niekoľkých významných jednotlivcov,⁴¹ vlastnosť, ktorá si vyžadovala úctu od obyčajného bežného človeka;⁴² a pre Aristotela bola dôstojnosť spojená s cnosťou – získaným návykom, pomocou ktorého človek dosiahne svoju výnimočnosť.⁴³ Dôstojnosť sa v minulosti vzťahovala na česť, zásluhy a na politický alebo spoločenský status. No od osvietenstva sa súčasné chápanie dôstojnosti vždy spájalo so slovom *ľudská*, tento výraz zriedkavo stál bez tohto atribútu. Ľudskú dôstojnosť vysvetlil prominentný nemecký morálny filozof Immanuel Kant. Ten chápal *dôstojnosť* ako „absolútnu vnútornú hodnotu“⁴⁴ a človek – *ľudská* bytosť – bol stvorením hodným tejto ceny. Pre neho bola myšlienka ľudskej dôstojnosti spojená s myšlienkou autonómie. Sensen zhrnul Kantove myšlienky ako „rešpekt pre ľudské bytosti nevychádzajúci z ľudskej dôstojnosti – to by porušilo princíp autonómie – ale [ako] bezpodmienečný príkaz rozumu.“⁴⁵ Rešpekt autonómie a samovlády ľudských bytostí je pre demokraciu ústrednou témou. Kantovská myšlienka racionálnej autonómie nemôže byť chápaná ako radikálna nezávislosť, ale ako úplne základná predstava úctivej interakcie s inými ľuďmi, a tým naznačuje základný koncept racionálnej rovnosti pred zákonom.⁴⁶

Ľudská dôstojnosť ako pojem bola a stále je kontroverznou a veľmi diskutovanou témou.⁴⁷ Aj keď rôzne interpretácie a matrice termínu boli pokrokové, vrátane osobnej zodpovednosti⁴⁸, bola to kantovská

41 Osiatyński, *Human Rights and Their Limits*, 122.

42 Christian Neuhäuser a Ralf Stoecker, „Human Dignity as Universal Nobility,“ v *The Cambridge Handbook of Human Dignity*, ed. Marcus Duwell et al. (Cambridge: Cambridge Scholars Publishing 2014), 306.

43 Josiah Ober, „Meritocratic and Civic Dignity in Greco-Roman Antiquity,“ v *The Cambridge Handbook of Human Dignity*, ed. Marcus Duwell et al. (Cambridge: Cambridge University Press 2014), 53 – 63.

44 Immanuel Kant, *The Metaphysics of Morals*, trans. Mary Gregor (Cambridge: Cambridge University Press 1991), 230. Kant rozlišuje medzi dôstojnosťou a cenou, prvá z nich je hodnotou ľudskej alebo morálnej prirodzenosti a druhá materiálneho sveta a zvieracej prirodzenosti človeka.

45 Oliver Sensen, *Kant on Human Dignity*, Kantstudien. Ergänzungshefte 166 (Berlin; Boston: De Gruyter 2011).

46 Baer, „Dignity, Liberty, Equality.“

47 Bas de Gaay Fortman, „Equal Dignity in International Human Rights,“ v *The Cambridge Handbook of Human Dignity*, ed. Marcus Duwell et al. (Cambridge: Cambridge University Press 2014), 355 – 361.

48 „Ľudská dôstojnosť zahŕňa uznanie výraznej osobnej identity, ktorá je odrazom individuálnej autonómie a zodpovednosti“. Oscar Schachter, „Human dignity as a normative concept,“ *American Journal of International Law* 77, č. 4 (október 1983), 848 – 854.

interpretácia ľudskej dôstojnosti, ktorá poslúžila ako základ pre hnutie za ľudské práva 20. storočia. S preambulou Všeobecnej deklarácie ľudských práv⁴⁹ ako základným kameňom medzinárodného právneho rámca ľudských práv hovoriacou o ľudskej dôstojnosti ako o hodnote ľudských bytostí, ktorá je vnútorne daná a ktorá by mala byť chránená. V tomto kontexte Carozza poznamenal, že „ľudská dôstojnosť ako sa používa v medzinárodnom práve ľudských práv je v prvom rade ontologické tvrdenie o stave ľudských osobností: tvrdenie, že ľudská bytosť má rovnakú a vnútornú morálnu hodnotu alebo cenu, (...) a ako metaprávnický princíp potvrdzujúci, že všetky ľudské bytosti si zaslúžia, aby ostatní rešpektovali tento štatút rovnakej ceny“.⁵⁰ V terminológii teórie spoločenskej zmluvy by ľudská dôstojnosť bola jej formou (t. j. formou spoločenskej zmluvy), neopodstatňovala by ju z hľadiska vlastného záujmu, ale by ju chápala ako založenú na záväzkoch vážiť si každého jednotlivca.⁵¹ V tejto súvislosti vysvetlil ľudskú dôstojnosť Waldron a dôstojnosť stotožnil so spoločenským postavením a s podstatou bežnej povesti.⁵² Spolu s Arendtovou, a jej vzťahovými tvrdeniami o ľudskej dôstojnosti a seberovných politických bytostiach⁵³ zdôraznili prepojenie medzi rovnosťou a dôstojnosťou. Navyše, záruka ľudskej dôstojnosti by mala byť považovaná nielen za spoločenskú, ale aj právnu hodnotu.

Ľudská dôstojnosť ako verejná hodnota by mala byť vnímaná ako statok prosperujúci verejnému blahu, ktorý by mal byť odobrený a uznaný všetkými členmi v spoločnosti; statok, ktorý nie je ničím zaťažovaný; nie je exkluzívny (vzácný) – je dostupný pre každého; nie je deliteľný (rivalitný) a nie je vylúčiteľný. Hottelier tvrdil, že ľudská dôstojnosť je priamo v srdci osobnej slobody a ako nezávislé právo by mala byť dodržiavaná

49 „Vo vedomí, že uznanie prirodzenej *dôstojnosti* a rovných a neodcudziteľných práv členov ľudskej rodiny je základom slobody, spravodlivosti a mieru na svete; že národy Organizácie Spojených národov zdôraznili v Charte znovu svoju vieru v základné ľudské práva, v *dôstojnosť* a hodnotu ľudskej osobnosti, v rovnaké práva mužov a žien, že sa rozhodli podporovať sociálny pokrok a vytvoriť lepšie životné podmienky vo väčšej slobode.“ Preambula Všeobecnej deklarácie ľudských práv, dôraz kurzívou pridala autorka.

50 Paolo G. Carozza, „Human Dignity,“ v *The Oxford Handbook of International Human Rights Law*, ed. Dinah Shelton, 1. vydanie (Oxford, United Kingdom; New York, NY: Oxford University Press 2013), 346 – 359.

51 Marcus Duwell, „Human Dignity: Concepts, Discussions, Philosophical Perspectives,“ v ed. Marcus Duwell et al., *The Cambridge Handbook of Human Dignity: Interdisciplinary Perspectives* (Cambridge: Cambridge University Press 2014), 23 – 49.

52 Jeremy Waldron, *The Harm in Hate Speech* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press 2012), 5.

53 John Douglas Macready, „Hannah Arendt and the Political Meaning of Human Dignity,“ *Journal of Social Philosophy* 47, č. 4 (December 1, 2016), 399 – 419.

a chránená.⁵⁴ Ľudská dôstojnosť ako právna hodnota by mala byť bráná ako verejný statok, ktorý je chránený zákonom, v ideálnom prípade ústavou, a na jeho dodržiavanie by mali dozerat demokratické inštitúcie pomocou vládnej politiky. Pokiaľ ide o demokraciu, Waldron prehlásil, že by nemala byť cieľom, ale prostriedkom na dosiahnutie dôstojného života.⁵⁵

V súlade s Wadronovým prístupom k právnej regulácii nenávistných prejavov Milo poznamenal, že autori a aj obeť týchto prejavov majú právo na ľudskú dôstojnosť. Pre tých prvých hrá dôstojnosť dôležitú úlohu v sebarealizácii počas uplatňovania práva na slobodu slova. Pre tých druhých dôstojnosť predstavuje ich vnútornú hodnotu, ktorá je prejavmi nenávisťi alebo ohováraním napadnutá. Aby som nadviazala na Milov argument o dôstojnosti a slobode prejavu, dá sa povedať, že akékoľvek obmedzenie názoru rečníka je útokom na jeho/jej dôstojnosť.⁵⁶ Táto skutočnosť mení právnický prístup k súperiacim právam a predpokladá, že ľudská dôstojnosť rečníka môže naraziť na ľudskú dôstojnosť obeť. Tento konflikt dvoch ľudských dôstojností je pre mňa menej presvedčivý z dvoch dôvodov: po prvé, autor nestráca ľudskú dôstojnosť obmedzením jeho/jej prejavu *per se* – ľudská dôstojnosť chráni širšiu škálu individuálneho ľudského správania a nie len vyjadrenia; po druhé, rečník si môže vybrať z pestrého rozsahu možností, pokiaľ ide o spôsob ako odkomunikuje svoje názory tak, aby sa sebarealizoval/a a aby pritom nenapadol/nenapadla práva a slobody iných. Preto v súvislosti s právnymi úpravami nenávistných prejavov nepodporujem argumenty, ktoré dávajú prednosť vyvažovaniu ľudskej dôstojnosti medzi rečníkom a obeťou.

Otvorené uznanie ľudskej dôstojnosti ako hodnoty hodnej ochrany zákonom a justíciou je v západných demokraciách proces, ktorý nekončí. Počas komunizmu bola dôstojnosť spätá s ekonomickými podmienkami, ako napr. zamedzenie chudoby. V československej socialistickej ústave z roku 1948⁵⁷ sa záruka ľudskej dôstojnosti vôbec nespomína a po prvý raz sa objaví až v Trestnom zákone z roku 1961⁵⁸ v nadpise časti „Trestné

54 Michel Hottelier, „La Garantie de La Dignité Humaine : Un Droit Fondamental À Part Entière,“ *Revue Belge de Droit Constitutionnel*, č. 3–4 (2014), 365 – 376.

55 Waldron, *The Harm in Hate Speech*, 15.

56 Dario Milo, *Defamation and Freedom of Speech* (Oxford; New York: Oxford University Press 2008), 78 – 80.

57 Josef Kalvoda, „Czechoslovakia’s Socialist Constitution,“ *American Slavic and East European Review* 20, č. 2 (apríl 1961), 220 – 236, alebo pozri http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html.

58 Trestný zákonník Československej socialistickej republiky, zákon č. 140/1961 Zb. (1961).

činy proti slobode a ľudskej dôstojnosti“. V tej časti sa však spomínajú len trestné činy proti osobnej slobode. Je možné tvrdiť, že počas autoritárskeho režimu v Československu výraz „ľudská dôstojnosť“ v politicom, či justičnom hľadáčku chýbal. Ľudská dôstojnosť historicky nebola kľúčovými aktérmi braná do úvahy. To viedlo k tomu, že tí nenávistné prejavy nechápali a dodnes nechápu ako odmietanie ľudskej dôstojnosti.

Na záver tejto počiatočnej výskumnej práce dôležitých hodnôt, na ktorých stojí a padá ústavná demokracia, môžem použiť citát od Baerovej: „Dôstojnosť, sloboda a rovnosť sú základnými stavebnými kameňmi konštitucionalizmu. Keď myslíme na základné práva, mali by sme o všetkých troch uvažovať v ich vzájomných vzťahoch. Vďaka rovnosti a slobode dôstojnosť nemá postavenie ako *dignitas* alebo moralistická vízia dôstojného správania. Vďaka dôstojnosti rovnosť neznamená symetriu, ale právo byť iný, bez podriadenia sa; a vďaka slobode je rovnosť požiadavka využiť svoje slobody a netrpieť za to. Tak rovnosť, sloboda a dôstojnosť tvoria základný trojuholník konštitucionalizmu.“⁵⁹ Pri analýze prácnej regulácie nenávistných prejavov v mladých demokraciách je dôležité pamätať si tieto tri piliere demokracie. Konanie štátu pri prijímaní zákonov a politik môže, ale aj nemusí preukázať podporu a ochranu hodnôt ako sú napr. pluralizmus, tolerancia a boj voči diskriminácii. Táto stratégia voči ochrane jednotlivca a spoločných verejných hodnôt vo forme zákonov a politiky zdôrazní liberálny, alebo militantný charakter demokracie.

3. Militantná verzus liberálna demokracia

Teoretická analýza hodnôt neodmysliteľných pre demokraciu zachytáva zložitosť konania štátu na zabezpečenie slobodného, rovnocenného a dôstojného života pre svojich občanov. Premisou je to, že tieto tri hodnoty (sloboda, rovnosť a dôstojnosť) majú korene v liberálnej demokracii. Liberálna západná demokracia bola dlhý čas chápaná ako neutrálny a tolerantný systém zameraný hlavne na slobody jednotlivcov. Napríklad McKinnonová podporila toto tvrdenie, keď povedala, že tolerancia je kľúčový princíp liberálnej teórie: tolerancia je nenahraditeľná v systéme, ktorý sa snaží, napriek ich protichodným názorom, umožniť rôznym skupinám, myšlienkam a postupom koexistovať.⁶⁰

⁵⁹ Baer, „Dignity, Liberty, Equality.“

⁶⁰ Catriona McKinnon, *Tolerance: A Critical Introduction* (London: Routledge 2006).

No aby demokracia zaistila tieto štandardy, nemôže vo svojej politickej alebo justičnej činnosti ostať neutrálna a tolerantná. Ako to zdôraznil Sadurski, politická tolerancia a neutralita nemôže byť skutočne neutrálna medzi skupinami hodnôt, ktoré sú v súlade so základnými ideálmi poskytujúcimi počiatočné opodstatnenie neutrality (ako napr. tolerancia a rovnaký morálny kompas) a tými, ktoré v súlade s nimi nie sú.⁶¹ Prijímanie zákonov a verejných politík, ktoré v liberálnej demokracii nie sú neutrálne alebo tolerantné, nenaznačuje ich okamžitú transformáciu na neliberálne alebo autoritárske štáty, ale práve demonštruje ich pevné presadzovanie hodnôt, ktoré sú hodné ochrany, a jasné určenie *nepriateľov* demokracie.

Konverzia z liberálnej a tolerantnej demokracie na militantnú demokraciu, ktorá nestrpí činy a/alebo myšlienky proti slobode, rovnosti a ľudskej dôstojnosti – demokracii vlastné základné piliere – bola zaznamenaná v mnohých moderných krajinách vo svete.⁶² Myšlienka „militantnej demokracie“ sa zaoberá vnútornými hrozbami.⁶³ Táto konverzia nie je lineárna a nepodlieha jednotnému vzoru. No výsledkom je demokratický systém, ktorý je menej tolerantný a do určitej miery sebaobranný a viac bojovo naladený voči deštruktívnym vnútorným silám. Výber podmienok vrhá temné svetlo na tie krajiny, ktoré si zvolili „militantnú“ demokraciu – Thiel poznamenal, že „tolerantná“ znie oveľa lepšie ako militantná.⁶⁴ Určite to nie je žiadne hodnotenie, ale skôr opis činností a reakcií demokratických inštitúcií.⁶⁵ V komparatívnej politickej a právnickej analýze sa správny *atribút*, pokiaľ ide o spôsob, ktorým sa demokracia sama bráni, vyvíjal od roku 1937, kedy sa liberálne vzory demokracie začali spochybňovať.

Foxova a Nolteho analýza o „Netolerantných demokraciách“ skúmala vývoj demokratických noriem v demokraciách nachádzajúcich sa v procese transformácie. Ich výskum „kľúčových demokratických princípov“ preukázal, že dlhodobé prežitie demokratických inštitúcií vyváži krátkodobé odopretie politických práv protidemokratickým aktérom.⁶⁶ Tento argument podporuje teóriu, že v dnešnej dobe sú všetky demokracie *viac*

61 Sadurski, *Moral Pluralism and Legal Neutrality*.

62 Markus Thiel, „Comparative Aspectsó,“ v Dr. Markus Thiel, *The „Militant Democracy“ Principle in Modern Democracies* (Ashgate Publishing, Ltd. 2013), 379.

63 *Ibid.*, 380.

64 *Ibid.*, 395.

65 Gregory H. Fox and Georg Nolte, „Intolerant Democracies,“ *Harvard International Law Journal* 36, č. 1 (zima 1995), 1.

66 *Ibid.*, 70.

alebo *menej* militantné.⁶⁷ Túto myšlienku budeme sledovať v tejto práci, ktorá sa snaží preukázať koreláciu medzi militantným charakterom Českej a Slovenskej republiky a ich právnou reguláciou nenávisťných prejavov. To, do akého rozsahu a do akej miery tieto krajiny vykazujú militantné správanie, bude nepriamym záverom tohto výskumu. Aj keď v širšom zmysle slova, Sajó povedal, že militantná demokracia môže byť považovaná za „averziu voči ústavnému riziku“.⁶⁸ Československý ústavný súd vždy uznával, že „ústava nie je hodnotovo neutrálny dokument“.⁶⁹ Ústavný súd Českej republiky ďalej pokračoval v spomínaní „militantnej“ alebo „seba brániacej“ demokracie vo veľkom množstve prípadov, ktoré neskôr preskúmame v súvislosti s právnou reguláciou nenávisťných prejavov.⁷⁰ Tu však treba poznamenať, že tento postup na Ústavnom súde Slovenskej republiky nie je taký bežný.

Capoccia v roku 2013⁷¹ vyhlásil, že myšlienka militantnej demokracie znovu získala pozornosť začiatkom 21. storočia, hlavne keď demokratické inštitúcie reagovali na extrémistických účastníkov obmedzením ich činností. No bol to Karl Loewenstein, ktorý už v roku 1937 tvrdil, že demokracia sa musí stať militantnou.⁷² Bol to on, kto ako prvý použil tento termín. Podľa neho bola myšlienka bojujúcej demokracie zodpovedajúcou inštitucionálnou reakciou na vlnu fašizmu, ktorá sa objavila v Nemecku a pretransformovala sa na celosvetové hnutie. Vyhlásil, že „demokracia a demokratická tolerancia boli zneužitú na zničenie samých seba“.⁷³ Loewensteinov prístup k technikám, ktoré použila militantná demokracia na svoju obranu pred fašistickým zničením, od čias pred a počas druhej svetovej vojny pokročil.⁷⁴ Capoccia vo svojich prácach určil tri hlavné stratégie: (a) sústredenie moci v exekutive, (b) použitie núdzových právomocí, a (c) schvaľovanie ad hoc legislatívy na obmedzenie práva na slobodu prejavu, práva na účasť, práva združovania a práva

67 Otto Pfersmann, „Shaping Militant Democracy: Legal Limits to Democratic Stability,“ v András Sajó a Lorri Rutt Bentsch, *Militant Democracy* (Eleven International Publishing 2004), 53.

68 András Sajó, „Militant Democracy and Transition towards Democracy,“ v András Sajó a Lorri Rutt Bentsch, *Militant Democracy* (Eleven International Publishing 2004), 213.

69 Ústavný súd Českej a Slovenskej Federatívnej republiky, US 5/92 (1992).

70 Pozri 7. a 8. kapitolu.

71 Giovanni Capoccia, „Militant democracy: The Institutional Bases of Democratic Self-Preservation,“ *Annual Review of Law and Social Sciences* 9, č. 1 (2013), 207.

72 Karl Loewenstein, „Militant Democracy and Fundamental Rights, I,“ *The American Political Science Review* 31, č. 3 (jún 1937), 423.

73 *Ibid.*, 423.

74 Karl Loewenstein, séria článkov: 1935a, b; 1937a, b; 1938 a, b; 1943 a 1944.

zhromažďovania.⁷⁵ Sám Capoccia prišiel s teóriou militantnej demokracie a časovej perspektívy na základe jej reakcií: krátkodobej a dlhodo-
bej ochrany demokracie.⁷⁶ Okrem tejto teórie vypracoval v rozličných
kontextoch rôzne stratégie, ktoré záviseli od určeného cieľa, cieľového
sektora a úlohy práva.⁷⁷

Asi neprekvapí, že to bolo Nemecko, kde sa myšlienka militantnej
demokracie výrazne rozvinula po druhej svetovej vojne a kde demokratické
mechanizmy museli čeliť takým výzvam ako napr. rozmachu národ-
ného socializmu. Backes a Jesse identifikovali tri hlavné prvky militant-
nej demokracie v Nemecku.⁷⁸ Tieto možno ľahko spozorovať aj v iných
európskych krajinách. Po prvé, základom militantnej demokracie je to,
že štát otvorene uznáva hierarchiu svojich vlastných hodnôt a potvrdzu-
je, že tieto hodnoty sú neoddeliteľnou súčasťou štátu. Toto sa realizuje
hlavne otvorene vyjadreným uznaním týchto hodnôt v ústave štátu alebo
v jeho ustanovujúcom dokumente.⁷⁹ Po druhé, ústavný štát je priprave-
ný *bojovať a brániť*. Táto pripravenosť je známa vďaka priamej zmienke
v právnych dokumentoch a jej vymedzením sa voči extrémistickým
názorom.⁸⁰ Po tretie, ústavná demokracia nie je pasívna a nečaká, dokým
extrémistické aktivity zničia právo v štáte, ale snaží sa aktívne zasiahnuť
predtým, ako k extrémistickému činu dôjde.⁸¹ Nepochybne je to ten tretí
prvok, ktorý je vďaka aktívnemu zásahu štátu do extrémistických aktivít
vnímaný ako problematický.

Obmedzenie práva na slobodu slova alebo práva na slobodu zhro-
mažďovania je bežným postupom v autoritárskych štátoch, menej
v demokraciách. Akékoľvek porušenie týchto práv musí byť v demokracii
vyhodnotené ako potrebné, v opačnom prípade môžu mať politickí
protivníci pocit, že sú cenzurovaní a už nie sú súčasťou demokratického
boja. Vhodné vyvažovanie obmedzenia slobody slova a iných hodnôt,
ktoré štát uznal, si vyžaduje správne prispôsobenie právneho rámca
a jednotné uplatňovanie zákona sudcami. Právna regulácia nenávistných
prejavov je jedným z nástrojov militantnej demokracie, keďže sa vzťahuje

75 Capoccia, „Militant Democracy,“ 208.

76 Giovanni Capoccia, *Defending Democracy: Reactions to Extremism in Interwar Europe* (Baltimore: Johns Hopkins University Press 2005), 49.

77 *Ibid.*, 51 et seq.

78 Uwe Backes a Eckhard Jesse, *Politischer Extremismus in der Bundesrepublik Deutschland*, 1 (Berlin: Propyläen 1993).

79 *Ibid.*, 279 – 280.

80 *Ibid.*, 280.

81 Backes a Jesse, *Politischer Extremismus in der Bundesrepublik Deutschland*, 280.

na zákaz nenávistných prejavov s cieľom umožniť chrániť iné ústavné hodnoty a verejné statky.

S prihliadnutím na to, že dnes sú všetky demokracie do určitej miery militantné, sa prominentní českí politológovia Mareš a Výborný⁸² domnievali, že základom na určenie toho, či je demokracia *viac* alebo *menej* militantná, je charakter jej nástrojov. Reštrikčný prístup by v prvom rade znamenal právne obmedzenie určitých občianskych a politických práv, ako napr. právo na slobodu prejavu alebo právo na pokojné zhromažďovanie. V tomto kontexte je možné uplatniť zákony, ktoré obmedzia súkromie ľudí podozrivých z extrémistických aktivít. Právne riešenia na ochranu demokracie sú zvyčajne zákony, ukotvené v rôznych právnych poriadkoch: občianske právo, trestné právo alebo správne právo; ich zmyslom je chrániť určitý súbor hodnôt uznávaných v ústavnej demokracii. Napríklad, v rámci trestného práva je možné za spáchanie „trestných činov zo zaujatosti“, ktorých hlavnou motiváciou bola nenávisť, prísnejší trest ešte zvýšiť. Vzťah medzi prejavmi nenávisťi a trestnými činmi páchanými z nenávisťi je rozobratý ďalej v texte.⁸³ Reakcia a sila, či je viac alebo menej militantná, záleží od národného právneho rámca tej-ktorej krajiny a odráža jej ústavnú hierarchiu hodnôt. Medzinárodné dohody o ľudských právach však poskytujú dôležité pokyny.⁸⁴ Právne regulovanie nabádania k násiliu, diskriminácii alebo nenávisťi sa preukázalo byť jedným zo zásadných nástrojov, ktoré má demokracia v úsilí o ochranu ústavného poriadku k dispozícii. Podľa toho, ako sa demokracia rozhodne regulovať nabádanie na páchanie činov z nenávisťi, sa určí, či je viac alebo menej militantná.

Spolu s právnymi riešeniami regulácie nenávistných prejavov existujú viaceré iné ako právne riešenia, napr. protiprejav, vzdelávanie, sociálne programy, verejná izolácia extrémistických ideológií a pod. Niektoré z nich sú viac obľúbené v určitých kultúrach: protiprejav – teda viac prejavov ako náprava,⁸⁵ bol napríklad doteraz americký prístup *par excellence*. Tento model necenzurovania hraničných myšlienok a namiesto toho presvedčanie poslucháčov o tom, čo je správne alebo nesprávne, zatiaľ nebolo prijaté ako model boja s prejavmi nenávisťi pre európske krajiny.

82 Miroslav Mareš a Štěpán Výborný, *Militantní demokracie ve střední Evropě* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2013), 19.

83 Pozri podkapitola 8. tejto kapitoly.

84 Pozri II. časť (5. a 6. kapitoly) o medzinárodnej právnej regulácii nenávistných prejavov.

85 Helen Ginger Berrigan, „Speaking Out about Hate Speech,“ *Loyola Law Review* 48 (2002), 1 – 16. Alebo pozri súhlasné stanovisko Justice Brandeis vo *Whitney v. California*, Supreme Court of the United States 274 U.S. 357.

Každá demokracia si však bude musieť identifikovať nepriateľov vo svojom vlastnom systéme, označiť ich ako extrémistov a následne vybrať stratégiu na ochranu ústavného poriadku. Toto si však po prvé vyžaduje správne chápanie toho, čo je *normálne* a demokratické a následne na to rozhodnutie, čo už nie je a čo by bolo možné označiť ako *extrémne*. Definovanie toho, čo sú to demokratické hodnoty a či sú tieto hodnoty chápané ako verejné a hodné právnej a politickej ochrany, je dlhý a zložitý proces. Avšak keď sa raz tento proces ukončí, extrémne hodnoty, postoje a správanie vrátane prejavu sa ľahšie identifikujú a je ľahšie nájsť rôzne prostriedky na boj s nimi.

Pedahzur zistil dva spôsoby, ako sa demokracia môže chrániť. Podľa neho existuje „militantný“ a „imunizovaný“ smer.⁸⁶ Hlavným rozdielom medzi týmito dvoma spôsobmi je to, že militantný spôsob sa usiluje o odstránenie hrozby extrémizmu, zatiaľ čo pri imunizovanom spôsobe ide o posilnenie demokracie. Stratégie na dosiahnutie cieľa sa líšia. Kým imunizovaná cesta demokracie by posilnila občiansku spoločnosť a vyzdvihla dôležitosť vzdelania, militantná cesta by zvolila represie, čím by posilnila kompetencie polície a bezpečnostných služieb a rozšírila právny rámec.

Na európskej úrovni sa extrémizmus doteraz vnímal ako forma extrémnej politickej ideológie: extrémistický populizmus.⁸⁷ Podľa Durantovej⁸⁸ je ľavicový, ale aj pravícový extrémizmus nebezpečný pre právny štát a demokraciu na starom kontinente. Extrémistický populizmus je spájaný s šírením rasizmu, xenofóbie a s tým spojenou neznášanlivosťou.⁸⁹ Takýto extrémizmus je zložitý fenomén, ktorý nemá všeobecnú definíciu. Pohľady na to, čo je extrém, sa líšia medzi ľuďmi rôznych profesií a krajín a takisto aj podľa ich historických, politických a sociologických súvislostí.

Politológovia Bartoli a Coleman sú toho názoru, že extrémizmus ako niečo krajné je ideológia, ktorá sa vymyká normálu.⁹⁰ Podľa nich je to súhrn „činností, presvedčení, postojov, pocitov, činov alebo stratégií.“

86 Ami Pedahzur, „The defending democracy and the extreme right: A comparative analysis,“ v Roger Eatwell and Cas Mudde, *Western Democracies and the New Extreme Right Challenge* (Routledge 2003), 115, tabuľka 5.1.

87 John Morijn, „Responding ‘populist’ politics at EU level: Regulation 1141/2014 and beyond,“ *International Journal of Constitutional Law* 17, č. 2 (apríl 2019), 617 – 640.

88 Isabelle Durant et al., *The rise of populism and extremist parties in Europe* (Brussels: The Spinelli Group 2013), 42.

89 Pozri výročnú správu Agentúry pre základné práva EÚ: „Fundamental Rights: challenges and achievements in 2013,“ zhladaná 24. júna 2015, http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-annual-report-2013-0_en.pdf.

90 Andrea Bartoli a Peter Coleman, „Dealing with Extremists,“ v *Beyond Intractability*, ed. Guy Burgess and Heidi Burgess, Conflict Research Consortium (Boulder: University of Colorado 2003).

Extrémizmus je vo všeobecnosti považovaný za antisystémovú ideológiu, ktorej úlohou je zničiť demokratické systémy s ich princípmi právneho štátu a ochrany ľudských práv a dôstojnosti každého bez rozdielu.⁹¹ Pre Rosenfelda to predstavuje kľúčové potvrdenie hodnoty: pasívna tolerancia jeho činnosti vytvára dojem určitej hierarchie medzi rôznymi skupinami v spoločnosti, ale radikálny zákaz jeho činnosti môže ohroziť základné práva, akými sú sloboda prejavu alebo sloboda združovania potrebná na správne fungovanie demokracie.⁹² Preto je pri úsilí, keď sa snažíme vysvetliť extrémistické správanie, nutné pochopiť úlohu a hodnoty demokracie. Výklad demokracie nielen ako politického systému, ale tiež systému hodnôt, môže uľahčiť čítanie a uplatnenie právnych noriem, šírenie politik, ktoré podporujú pluralitu a s tým spojené demokratické hodnoty pomocou občianskej spoločnosti.

Aj keď neexistuje všeobecná zhoda o skutočnom použití spomenutých princípov, ani o koncepte militantnej demokracie, tento fenomén je možné zhrnúť ako aplikovanie politických rozhodnutí ohľadom demokratických hodnôt do zákonov štátu a vládnej politiky. Ochrana demokracie pred jej nepriateľmi na seba zvyčajne berie podobu obmedzení práv ešte predtým, ako dôjde k závažnému poškodeniu demokracie ako súboru hodnôt. Tým pádom je znalosť právnej regulácie nenávistných prejavov v ústavnej demokracii východzím bodom tohto výskumu.

4. Loewensteinova štúdia o militantnej demokracii v Československu v rokoch 1918 – 1939

Na to, aby bolo možné pochopiť, do akej miery sú Česká republika a Slovenská republika militantnými demokraciami, je nevyhnutné pochopiť historický vývoj v Československu. Zakladateľ teórie militantnej demokracie – Loewenstein – skúmal aj československú legislatívu spreď 2. svetovej vojny.⁹³ Sám bol veľmi zbehlý v politickej a sociologickej situácii krajiny, aj keď jeho závery boli príliš optimistické. Tvrdil, že

91 Sergiu Gherghina a Sorina Soare, „Introduction: Populism – a Sophisticated Concept and diverse political realities,“ v Sergiu Gherghina, Sergiu Mişcoiu, a Sorina Soare, *Contemporary Populism: A Controversial Concept and Its Diverse Forms* (Cambridge Scholars Publishing 2013), 7.

92 Michel Rosenfeld, „Extremist Speech and the Paradox of Tolerance,“ referát *The Tolerant Society: Freedom of Speech and Extremist Speech in America*, aut. Lee C. Bollinger, *Harvard Law Review* 100, č. 6 (apríl 1987), 1457 – 1481.

93 Karl Loewenstein, „Autocracy versus Democracy in Contemporary Europe, II,“ *The American Political Science Review* 29, č. 5 (1935), 755 – 784.

v Československu pretrvávala silná myšlienka demokracie, ktorá sa najživšie prejavovala za uznávaného prezidenta Masaryka.⁹⁴ Pokiaľ šlo o obranu charakteru demokracie, ocenil, že krajina postavila Národnú-socialistickú stranu mimo zákon⁹⁵, ale tiež konštatoval, že test pre demokraciu ešte len príde.⁹⁶ Napriek tomu bol optimistom a veril, že krajina zostane verná demokracii.⁹⁷

Nanešťastie bol Loewensteinov článok uverejnený v roku 1935 a už v roku 1936 si zakázaná Národná-socialistická strana zmenila meno na Vlajka⁹⁸ a tá už nebola zakázaná zákonom, ani súdom. Počas okupácie Čiech a Moravy⁹⁹ kolaborovala s nacistami. Loewenstein tiež ignoroval existenciu extrémistickej pravicovej politickej strany v slovenskej časti krajiny: Hlinkovu slovenskú ľudovú stranu (HSLŠ).¹⁰⁰ Táto strana bola otvorene antisemitská a agitovala za väčšiu autonómiu pre Slovákov. Počas prvej Slovenskej republiky (1939 – 1945) bol na čele bábkového štátu nacistického Nemecka Jozef Tiso s vládnuou stranou.¹⁰¹ Tieto udalosti je dôležité si pamätať, pretože položili základy pre extrémistické skupiny, ktoré dnes v oboch krajinách šíria nenávistné prejavy.

Loewensteinova štúdia československej militantnej demokracie je relevantná hlavne pre boj s fašistickými hnutiami a extrémistickými snahami všeobecne. Tvrdím, že aj „nepriatelia“ demokracie, aj ich ciele sa v čase menili. Obranná demokracia by v 21. storočí nemala byť len o antifašistickej legislatíve, ale aj o všeobecnejších právnych a politických nástrojoch, ktoré by zabránili nepriateľom slobody, rovnosti a dôstojnosti zúčastniť sa na verejnom diškurze o demokracii. A tak má analýza právnej regulácie nenávistných prejavov zásadný význam. Rozdiely a podobnosti medzi Českou a Slovenskou republikou, pokiaľ ide o právne rámce a právne reakcie na reguláciu nenávistných prejavov, rozanalyzujem v tretej časti tejto práce.

Počas obdobia transformácie v postkomunistických krajinách bola jedným z hlavných problémov otázka obrany, udržania verejnej

---

94 Ibid., 759.

95 Ibid., 760.

96 Ibid., 761.

97 Ibid.

98 Karel Malý, ed., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945* (Praha: Linde Praha a.s. 1997), 43.

99 Ibid., 29. Protektorát Čiech a Moravy vytvorilo nacistické Nemecko 16. marca 1939 po nemeckej okupácii Československa 15. marca 1939. Slovenský štát existoval od 14. marca 1939 a bol bábkovým štátom nacistického Nemecka. Pozri 3. kapitolu, podkapitolu 2.

100 Malý, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, 47.

101 Ibid., 48.

bezpečnosti a stability.¹⁰² Pre krajiny pôvodne autoritárskych režimov bolo prirodzené, že sa ako na krajinu, ktorej legislatíva bola vzorom militantnej demokracie, ktorá by zaručila verejný poriadok bez extrémizmu, pozerali na Nemecko. Absencia extrémizmu bola vnímaná ako *sine qua non* pre upevnenie demokracie.¹⁰³ Aj keď inšpirácia nemeckou legislatívou je čiastočne pochopiteľná, treba pamätať na to, že nemecký postoj bol založený hlavne na Loewensteinovom chápaní militantnej demokracie, ktoré bolo zamerané len na hrozbu, ktorú pre demokraciu predstavoval fašizmus. Mareš správne podotkol, že dlhodobé modely mentality, správania a hodnôt s prepojeniami na historické formy extrémizmu majú podstatný vplyv na prítomnosť a akceptáciu extrémizmu v postkomunistických spoločnostiach.¹⁰⁴ Hodnotu inšpiratívneho modelu obrannej demokracie však vzhľadom na odlišný historický a legislatívny vývoj nebolo možné exportovať do bývalého komunistického Československa. Komunistický odkaz neexistujúcej slobody slova sťažil zavedenie vhodnej legislatívy upravujúcej prípustné maximálne obmedzenia, čo sa týka slobody slova a podnecovania nenávisti.

5. Militantná demokracia a právne úpravy prejavov nenávisti

Ako sa spomína vyššie, sloboda prejavu je základným ľudským právom. Úlohu slobody slova v *liberálnej* demokracii podrobne preskúmali predovšetkým americkí akademici.¹⁰⁵ Do určitej miery sa zhodnú v argumentoch za slobodu slova. Barendt vo svojej komparatívnej štúdii zhrnul

102 Miroslav Mareš, „Extremist Parties in East Central Europe during Post-Communist Transformation Process,“ článok na konferencii „Democracy and Extremism,“ *an international conference, Georgia State University* (jún 2008), 1.

103 Klaus Von Beyme postuloval, že: „(ne)prítomnosť silného extrémizmu je jedným z dôležitých kritérií demokratickej konsolidácie.“ Klaus von Beyme, „Right-wing Extremism in Post-war Europe,“ *West European Politics* 11, č. 2 (apríl 1988), 1 – 18.

104 Mareš, „Extremist Parties in East Central Europe during Post-Communist Transformation Process,“ 4.

105 Pozri vyčerpávajúcu akademickú diskusiu: Daniel A. Farber, *The First Amendment*, 3. vydanie, Concepts and Insights Series (New York, N.Y: Foundation Press/Thomson 2010); Russell L. Weaver, *Understanding the First Amendment*, 5. vydanie, The Understanding Series (New Providence, NJ: LexisNexis 2014); Ronal J. Krotoszynski, *The First Amendment in Cross-Cultural Perspective A Comparative Legal Analysis of the Freedom of Speech* (New York University Press 2009); Nigel Warburton, *Free Speech: A Very Short Introduction*, Very Short Introductions (Oxford; New York: Oxford University Press 2009).

hlavné dôvody pre jej ochranu.¹⁰⁶ Tri najrelevantnejšie argumenty boli: hľadanie pravdy,¹⁰⁷ seberealizácia jednotlivcov¹⁰⁸ a účasť na demokracii s cieľom kontrolovať vládu.¹⁰⁹ Táto doktrína kladie značnú dôležitosť na liberálne aspekty demokracie: prevahu slobôd vo všeobecnosti a osobitne slobodu prejavu. Americkí vedci vnímajú slobodu prejavu ako absolútnu hodnotu samu o sebe a ako základ užívania ostatných práv a základ správneho fungovania štátu. Farber tvrdil, že história ukázala, že spoločnosť bez slobody slova zlyhala vo všetkých aspektoch a stala sa nedemokratickou.¹¹⁰ V tomto zmysle je liberálna demokracia synonymom tolerancie, a tým aj dôležitosti absolútneho uplatňovania slobody slova. Bollinger tvrdil, že viac slobody, dokonca aj extrémistickej, by posilnilo prah tolerancie v spoločnosti tým, že by poskytlo širokú paletu rôznych názorov.¹¹¹ Jeho prácu možno zhrnúť do myšlienky, že taká pluralita názorov umožní jednotlivcom rôznych presvedčení a myšlienok existovať spolu v tolerancnej spoločnosti.¹¹²

Argument o tolerancii však nebol prijatý jednohlasne. Napríklad Sadurski¹¹³ bol skeptický. Myslel si, že šírením extrémnych prejavov, vrátane nenávistných prejavov, sa tolerancia nepropagovala. Jeho myšlienky o tolerancii sme už prediskutovali vyššie. Túto teóriu možno zhrnúť vyjadrením, že netolerantné prejavy nemôžu *per se* napomáhať tolerancii. Z toho vyplýva, že problémom je definícia netolerantných prejavov. Táto situácia predstavuje paradox pre liberálne demokracie: do akej miery možno obmedziť slobodu slova tak, aby sa zároveň zachovala tolerantná a pluralitná demokracia? Táto dilema a konflikt práv a záujmov sú právnym odborníkom známe ako demokratický paradox.¹¹⁴ Kľúčom k odpo-

---

106 E. M. Barendt, *Freedom of Speech*, 2. vydanie (Oxford ; New York: Oxford University Press 2007). Filozofické a politické dôvody slobody slova zhrnuli mnohí ďalší autori. Pozri napríklad Frederick F. Schauer, *Free Speech: A Philosophical Enquiry* (Cambridge [Cambridgeshire]; New York: Cambridge University Press 1982); alebo George Rutherglen, „Theories of free speech,“ *Oxford Journal of Legal Studies* 7, č. 1 (1987), 115 – 124.

107 Barendt, 6.

108 Ibid., 7.

109 Ibid., 23.

110 Farber, *The First Amendment*, 6 – 7.

111 Lee C. Bollinger, *The Tolerant Society* (New York; Oxford: Oxford University Press 1986).

112 Ibid., 230.

113 Wojciech Sadurski, *Freedom of Speech and Its Limits*, Law and Philosophy Library, vol. 38 (Dordrecht: Kluwer 2002), 31 – 34.

114 Akademická diskusia v Chantal Mouffe, *The Democratic Paradox*, Repr. Radical Thinkers (London: Verso 2009). Mouffeovej's nosný argument možno zhrnúť nasledovne: Najprv začne prijatím predpokladu, ktorý zdieľajú Rawls a Habermas, že moderná demokracia sa dá charakterizovať z hľadiska historickej konjunkcie dvoch ustanovujúcich tradícií, logiky, alebo princípov: právny štát (spájaný s liberalizmom, slobodou jednotlivca a ľudskými právami)

vedi na túto otázku je správny výber hodnôt. Rawlsovou smerodajnou odpoveďou na tento paradox je rozlišovať medzi tým, čo je „správne“ a tým, čo je „dobré“: štáty by si mali vymôcť to, čo je „správne“ a zároveň ostať neutrálne voči rôznym koncepciám toho, čo je „dobré“.¹¹⁵ Predpoklad, že demokracia bude chrániť to „dobré“ si najprv vyžaduje vytýčenie takých hodnôt. Akékoľvek zreteľné prehlásenie toho „dobrého“ vyžaduje od demokratických inštitúcií aktívnejšiu úlohu. Ak prijmeme myšlienku, že každá demokracia je viac alebo menej militantná, dá sa vôbec predpokladať zavedenie obmedzení týkajúcich sa jedného zo základných pilierov – na slobody prejavu¹¹⁶ – je to demokratický akt? Táto premisa nasleduje výrok, že sloboda slova nie je právom absolútnym a teda jeho obmedzenie je možné. Ak pritom obmedzenia sprevádzajú súbor hodnôt zakotvených v ústavnej demokracii, potom musí byť jasná zhoda v tom, aké sú to hodnoty. Ak sú tieto javy všeobecne jasné, kľúčoví aktéri potom nenávistné prejavy môžu ľahšie upraviť zákonom. Tolerovanie nenávistných prejavov v demokracii spôsobuje škodu v spoločnosti ako celku, a tiež aj na jednotlivcoch, pretože napáda zdieľané hodnoty slobody, rovnosti a dôstojnosti členov komunity.

6. Princíp ujmy v právnej regulácii nenávistných prejavov

Filozofické meradlo pre pochopenie prípustných obmedzení pri uplatnení slobody slova jednotlivca je obsiahnuté v eseji Johna Stuarta Mila *O slobode*. Mill ponúka presvedčivé objasnenie hodnôt slobody prejavu a jej možnej regulácie. Aj keď sú Millove myšlienky považované za základ liberálnych právnych a filozofických myšlienkových prúdov, morálne opodstatnenie prípadov extrémnych prejavov sa v jeho prácach nachádza tiež. Na jednej strane je jeho obrana slobody slova spojená s argumentom „hľadania pravdy“,¹¹⁷ ktoré si ľudské šťastie jednotlivca a kolektívny sociálny pokrok vyžaduje.¹¹⁸ Reč je teda nástroj, pomo-

---

suverenitou ľudu (spájanou s demokratickou účasťou, rovnosťou občanov a vládou väčšiny). Sú rovnako dôležité a vplyvné, ale ich úplnému autonómnemu zavedeniu do praxe bráni konflikt jedného s druhým.

115 John Rawls a Erin Kelly, *Justice as Fairness: A Restatement* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press 2001).

116 Hare a Weinstein, *Extreme Speech and Democracy*, 11.

117 Mill, *On Liberty*, 19 – 23.

118 *Ibid.*, 53.

cou ktorého je možné tieto ciele dosiahnuť. Na druhej strane však Mill zároveň určil jedno obmedzenie pri uplatňovaní slobody slova, a síce *princíp ujmy*. Mill tvrdil, že „jediným dôvodom, ktorý oprávňuje použitie sily voči ktorémukoľvek členovi civilizovanej komunity proti jeho vôli, je zabrániť ublíženiu ostatným.“¹¹⁹ V rozmedzí tejto myšlienky a aj keď bez jasnej definície pojmu „ublíženie“ sa Mill zamerlal viac na fyzickú integritu ako na morálnu ujmu. Millov princíp ujmy je všeobecne uznávaný ako „významný príspevok do diskusií o obmedzeniach legitímneho sociálneho konania alebo konania štátu“.¹²⁰ Princíp ujmy tak slúži skôr ako filozofické poučenie pri chápaní ochrany hodnôt v rámci socio-politických vzťahov vo všeobecnosti a nie ako konkrétne príklady hodné nasledovania.¹²¹

Princíp ujmy sa stal jedným zo základných princípov trestného práva a legitímneho dosahu štátu.¹²² Nedávno však Harcourt argumentoval, že princíp ujmy sa v dnešnej dobe rúca, pretože bol postavený na „šírení argumentov ublíženia, a preto nie je vhodný na právne vynútenie morálnosti“.¹²³ Podľa môjho názoru je relevantnosť princípu ujmy kontextuálna a jej pochopenie je pri obmedzovaní slobody prejavu v kontexte nenávistných prejavov kľúčové. Raz, keď demokracia vezme na vedomie škodu, ktorú nenávistné prejavy spôsobujú, môže byť pre ňu ľahšie vhodné zareagovať tak, aby sa jej vyhla. Táto škoda a jej vnímanie sa časom môže meniť, ale reakcie štátu by mali zostať pružné. Napríklad Waldron určil jeden zo všeobecnejších dôsledkov nenávistných prejavov: sociálnu ujmu,¹²⁴ ako aj jeden z individuálnejších: popieranie dôstojnosti ako popieranie rovnakej hodnoty všetkých občanov.¹²⁵ To bol dôvod, prečo hlásal obmedzenie slobody prejavu a reguláciu nenávistných prejavov.

Jedným z legitímnych obmedzení slobody prejavu je podnecovanie nenávisťi alebo nenávistných prejavov.¹²⁶ Táto myšlienka prípustných

---

119 Ibid., 13.

120 Ben Saunders, „Reformulating Mill’s Harm Principle,“ *Mind* 125, č. 500 (i. október 2016), 1005 – 1032.

121 Piers Norris Turner, „Harm and Mill’s Harm Principle,“ *Ethics* 124, č. 2 (1. januára 2014), 299 – 326.

122 Joel Feinberg, *Harm to Others*, 4. tlač, *The Moral Limits of the Criminal Law*, Joel Feinberg; 1. 1 (New York, NY: Oxford University Press 1990).

123 Bernard E. Harcourt, „Mill’s On Liberty and the Modern ‘Harm to Others’ Principle,“ vo *Foundational Texts in Modern Criminal Law*, ed. Markus D. Dubber (Oxford University Press 2014), 163 – 182.

124 Waldron, *The Harm in Hate Speech*, 65.

125 Ibid., 106.

126 Pozri International Human Rights Framework v 5. a 6. kapitole.

obmedzení slobody slova sa vyvíjala rovnako, ako sa vyvíjalo chápanie extrémnych prejavov, t. j. čokoľvek od nabádania k násiliu po podnecovanie nenávisťou. Neexistuje všeobecne uznávaná definícia, alebo ponímanie nenávisťných prejavov.¹²⁷ A tak predstavujem teóriu troch pohľadov – troch rôznych, ale navzájom sa dopĺňajúcich pohľadov na nenávisťné prejavy¹²⁸ – aby bolo možné lepšie pochopiť interpretácie ujmy, význam a praktické implikácie regulácie nenávisťných prejavov. Držím sa Lyonsovej verzie ujmy podľa Milla: „Ujma sa týka záujmov, ktoré už sú uznané; väčšina, ak nie všetky, sú v podstate spoločné pre všetkých. Nedajú sa chápať len v rozmere existujúcich preferencií, ale skôr ako podmienky, ktoré je potrebné splniť, aby si jednotlivec mohol žiť dobre ako ľudská bytosť; týka sa to fyzických potrieb, osobnej bezpečnosti, sociálnej slobody (slobody od utlačujúcich zvykov ako aj slobody od zasahovania inými) a širokej škály skúseností a možností na osobnostný rozvoj.“¹²⁹

Mullender zistil, že pojem „nenávisťné prejavy“ sa do politického diskurzu dostal iba v 80-tych rokoch 20. storočia, ale podotkol, že problémy spojené s reguláciou nenávisťných prejavov v globálnom kontexte začali už s revolúciou ľudských práv na konci druhej svetovej vojny.¹³⁰ A preto nie je prekvapujúce, že neexistuje všeobecná zhoda o tom, čo presne predstavuje nenávisťné prejavy a kde je hranica medzi slobodou slova a (trestne) postihnutelným prejavom. Aj napriek tomu, že nenávisťné prejavy predstavujú fenomén, ktorý sa v poslednej dobe šíri po celom svete,¹³¹ štáty zatiaľ zlyhávajú v tom, ako ho riadne riešiť. Boli tu rôzne postoje k tomu, ako sa s týmto politickým a právnym problémom popasovať. Teória troch pohľadov naznačuje, že správna definícia verejných a právnych hodnôt v štáte by pomohla lepšie porozumieť reakcii na nenávisťné prejavy a aj ju tvarovať. Táto teória je tiež založená na analýze ochrany právnych hodnôt zakotvených v medzinárodnom práve ľudských práv a podporovaných činnosťou medzinárodných tribunálov.¹³²

127 Anne Weber, *Manual on Hate Speech* (Strasbourg: Council of Europe Publisher 2009), 5. Pozri prehľad literatúry v 7. podkapitole tejto kapitoly.

128 Pozri 8. podkapitola tejto kapitoly.

129 David Lyons, „Liberty and Harm to Others,“ *Canadian Journal of Philosophy* 9, 1 (January 1979), 1 – 19.

130 Richard Mullender, „Hate speech, human rights, and G.W.F. Hegel,“ v *Handbook of Human Rights*, ed. Thomas Cushman (Milton Park, Abingdon, Oxon; New York: Routledge 2012), 45.

131 Navi Pillay, „Freedom of Expression and Incitement to Hatred in the Context of International Human Rights Law“ (Speech, London, 15. februára 2013).

132 Pozri II. časť, o medzinárodných reakciách na reguláciu nenávisťných prejavov.

7. Definície nenávisťných prejavov

Keď sa Peter Molnár spýtal Roberta Posta, či je možné mať všeobecnú definíciu „nenávisťných prejavov“, Post odpovedal protiotázkou, či by definícia bola užitočná.¹³³ Na jednej strane je cesta za definíciou nenávisťných prejavov nanajvýš dôležitá: môže poskytnúť jasný návod na ich právnu reguláciu, justičnú interpretáciu a politický aktivizmus. Na strane druhej však akademická posadnutosť predstaviť jasnú a jednotnú definíciu nenávisťných prejavov znamenala, že dlhý čas sa pozornosť venovala určeniu ich formálnych znakov a nie tomu, ako sa efektívnejšie popasovať s týmto rastúcim celosvetovým fenoménom.

Mnohé snahy priniesť túto definíciu sa stretli so silnou kritikou, hlavne zo strany amerických akademikov.¹³⁴ Tvrdia, že obmedzenie základného práva na slobodný prejav bez určenia jasných hraníc narúša základ akejkoľvek demokracie.¹³⁵ Súhlasím s tými akademikmi, ktorí tvrdia, že nenávisťné prejavy spôsobujú škodu, a preto by ich demokratická spoločnosť mala právne regulovať, konfrontovať a bojovať proti nenávisti. Aj keď „zákazy nenávisťných prejavov vytvárajú všadeprítomnú neurčitost a rozpor (...), mnohé západné európske krajiny zakazujú rôzne formy rasistických, sexistických, protináboženských, homofóbnych a iných netolerantných prejavov“.¹³⁶ Navyše medzinárodné právo ľudských práv potvrdzuje, že sloboda prejavu nie je právom absolútnym¹³⁷ a nastavuje určité štandardy obmedzenia prejavu, čím predkladá definíciu.¹³⁸ Medzi

133 Rozhovor s Robertom Postom v Michael E. Herz and Péter Molnár, *The Content and Context of Hate Speech: Rethinking Regulation and Responses* (Cambridge; New York: Cambridge University Press 2012), 31.

134 1. dodatok americkej ústavy bol skúmaný vo svetle nenávisťných prejavov vo významnom počte publikácií, pozri medzi nimi: Kevin Boyle, „Hate Speech – The United States Versus the Rest of the World?“, *Maine Law Review* 53, č. 2 (2001), 487 – 502; Asaf Fisher, „Regulating Hate Speech“, *UTS Law Review* 8 (2006), 21 – 48; Daniel A. Farber, *The First Amendment*; Ronal J. Krotoszynski, *The First Amendment in Cross-Cultural Perspective A Comparative Legal Analysis of the Freedom of Speech*.

135 Pozri odkazy vyššie alebo Ivan Hare a James Weinstein, *Extreme Speech and Democracy* (Oxford; New York: Oxford University Press 2009), 11; alebo Bhikhu Parekh, „Is there a case for Banning Hate Speech?“, v *The Content and Context of Hate Speech: Rethinking Regulation and Responses*, ed. Michael Herz, Peter Molnar (Cambridge; New York: Cambridge University Press 2012), 37.

136 Eric Heinze, „Viewpoint Absolutism and Hate Speech“, *The Modern Law Review* 69, č. 4 (1. júla 2006), 543 – 582.

137 Nihal Jayawickrama, „The Right to Freedom of Opinion, Expression and Information“, v *The Judicial Application of Human Rights Law*, ed. Nihal Jayawickrama, 2. vydanie (Cambridge: Cambridge University Press 2017), 739 – 834.

138 Toby Mendel, „Does International Law Provide for Consistent Rules on Hate Speech?“, v *The Content and Context of Hate Speech*, ed. Michael Herz a Peter Molnár (Cambridge; New York:

národný pakt o občianskych a politických právach (ICCPR) vo svojich článkoch 19 a 20 a Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie v článku 4 vymedzujú jasné hranice pri uplatňovaní slobody prejavu.¹³⁹ Tieto obmedzenia majú, okrem iného, chrániť práva iných, verejnú bezpečnosť, alebo jednoducho postaviť mimo zákona propagovanie národnostnej, rasovej alebo náboženskej nenávisti, ktorá predstavuje nabádanie na diskrimináciu, nepriateľstvo alebo násilie, alebo ktorá propaguje rasovú nadradenosť. V európskom kontexte¹⁴⁰ sa vyskytuje niekoľko dokumentov mäkkého aj tvrdého práva, ktoré určujú aj hranice slobody slova, aj definície nenávisťných prejavov.¹⁴¹ Mendel tvrdil, že medzinárodné právo určuje kritériá, ktoré sa vzťahujú na zákaz nenávisťných prejavov, ktoré sú trestné, ale tiež priznal, že „medzinárodné súdy nedokázali zabezpečiť jednoznačnú interpretačnú štruktúru pre nenávisťné prejavy“.¹⁴² Absencia jednoznačnej interpretácie medzinárodných noriem môže byť jedným z dôvodov, prečo všeobecná definícia nenávisťných prejavov chýba.¹⁴³

Akademici sa pokúsili o rôzne definície nenávisťných prejavov. Pri analýze zákonov o nenávisťných prejavoch ich Brown definoval a zoskúpil do desiatich kategórií podľa rôznych prejavov a obsiahnutých činov.¹⁴⁴ Napríklad Oberschall povedal, že nenávisťné prejavy sú „stereotypizovaním cieľovej skupiny ako podradenej, inej, ohrozujúcej alebo morálne degenerovanej, čo sa rovná dehumanizácii alebo démonizácii“.¹⁴⁵ Takáto definícia však vhodne nenavádza k regulácii nenávisťných

---

Cambridge University Press 2012). Pozri II. časť o medzinárodných reakciách na reguláciu nenávisťných prejavov.

¹³⁹ Hĺbkovú analýzu pozri vo 4. kapitole, podkapitoly 5 a 6.

¹⁴⁰ Hĺbkovú analýzu pozri v 5. kapitole. Napríklad veľmi známa mimovládna organizácia o článku 19 prehlásila: „Aj napriek tomu, že Európsky súd (pre ľudské práva, pozn. autorky) v početných prípadoch rozhodol, že isté prvky určitého expresívneho správania, ktoré je sporné, nepredstavujú ‚nenávisťné prejavy‘ nešpecifikoval presný význam ‚nenávisťných prejavov‘ a nezaviedol žiadnu konkrétnu skúšku ‚nenávisťných prejavov‘.“ „ARTICLE 19, ‚Responding to hate speech: Comparative overview of six EU countries‘“ (London: Článok 19, 2018), https://www.article19.org/wp-content/uploads/2018/03/ECA-hate-speech-compilation-report_March-2018.pdf.

¹⁴¹ Pozri napríklad Council Framework Decision 2008/913/JHA; alebo Council of Europe’s Committee of Ministers, Recommendation No. (97) 20, ECRI General Policy Recommendation No. 15 on Combating Hate Speech (8. decembra 2015).

¹⁴² Toby Mendel, „Does International Law Provide for Consistent Rules on Hate Speech,“ 417.

¹⁴³ Pozri Anne Weber, *Manual on Hate Speech* (Strasbourg: Council of Europe 2009), 5.

¹⁴⁴ Alexander Brown, *Hate Speech Law: A Philosophical Examination*, Routledge Studies in Contemporary Philosophy (New York, NY: Routledge 2015), 19 – 38.

¹⁴⁵ Anthony Oberschall, *Propaganda, Hate Speech and Mass Killings*, v *Propaganda, War Crimes Trials and International Law: From Speakers’ Corner to War Crimes*, ed. Predrag Dojčinović (Abingdon, Oxon; New York: Routledge 2012), 174.

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy *Nenávistné prejavy a ľudské práva v strednej Európe*.

Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.